सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

(एक)

२०२१-२०२२

नियोजन विभाग (मंत्रालय)

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

(एक)

२०२१-२०२२

नियोजन विभाग (मंत्रालय)

नियोजन विभागाने तयार केलेल्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकाची यादी	
कार्यक्रम अंदाजपत्रक क्रमांक	कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे नाव
१) (एक)	नियोजन विभाग (रोहयो प्रभागासह)
२) (दोन)	अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय

अनुक्रमणिका

अ.क्र	विषय	पृष्ठ क्रमांक
--	प्रस्तावना	IV
--	विवरण पत्रे अ व ब	१ ते ६
--	कार्यक्रम प्रभाग	
	कार्यक्रम	
	(अ) विभागाचे विशिष्ट कार्यक्रम	
१	राज्याच्या वार्षिक कार्यक्रमाची आखणी	७
२	जिल्हा योजना तयार करणे	१०
३	अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय	१०
४	महाराष्ट्र सुदूर संवेदन उपयोजन केंद्र	१२
५	विकास मंडळे	१९
६	डोगरी विभागाच्या विकासासाठी विशेष कृती कार्यक्रम	२२
७	छत्रपती शाहू महाराज संशोधन, प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था (सारथी), पुणे.	२७
	(ब) विभागाचे अतिरिक्त कार्यक्रम	
१	तीर्थक्षेत्र विकास कार्यक्रम	२८
२	मानव विकास कार्यक्रम	३०
३	खासदार स्थानिक विकास योजना	३१
४	आमदार स्थानिक विकास कार्यक्रम	३१
५	प्रधानमंत्री जनधन योजना	३२
६	राज्य माहिती संचयिका	३३
७	डावी कडवी विचारसरणीग्रस्त जिल्हाकरिता अतिरिक्त क्रेंद्रीय सहाय्य	३३
८	राज्ययस्तरीय बँकर्स समिती	३४
९	प्रादेशिक ग्रामीण बँकाना भाग भांडवल देणे	३४

अ.क्र	विषय	पृष्ठ क्रमांक
१०	केंद्र व राज्य शासनाच्या बँकिंगशी निगडीत योजनांची प्रचार, प्रसिध्दी व समन्वय	३५
११	शासनाद्वारे थेट लाभ हस्तांतरण (DBT) प्रक्रिया	३७
१२	रोजगार हमी योजना	३७
१३	महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना	३७

प्रस्तावना

वार्षिक कार्यक्रमामध्ये समाविष्ट केलेल्या वेगवेगळया योजनाच्या अंमलबजावणीवर जास्त चांगले आणि प्रभावी नियंत्रण ठेवण्यासाठी दिनांक १ सप्टेंबर, १९७२ पासून एक स्वतंत्र नियोजन विभाग निर्माण करण्यात आला .

या विभागाचे प्रमुख कार्य म्हणजे, नियोजन आयोगाने दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांच्या आधारे राज्य आणि जिल्हा पातळीवर वार्षिक कार्यक्रम आखणी करणे हे आहे. केंद्र शासनाने दिनांक १ जानेवारी, २०१५ पासून योजना आयोगाऐवजी निती आयोगाची स्थापना करण्यात आली आहे. त्याशिवाय हा विभाग संस्थात्मक अर्थसहाय्य देणाऱ्या अभिकरणांमध्ये संपर्क साधून विकास योजनांसाठी अधिक साधनसामग्री उपलब्ध करुन देण्यासाठी मदत करतो.

नियोजन विभागाच्या अधिपत्याखालील विशिष्ट व अतिरिक्त कार्यक्रमांची माहिती खालीलप्रमाणे आहे -:

अ) **विभागाचे विशिष्ट कार्यक्रम-**

१) राज्याच्या वार्षिक कार्यक्रमाची आखणी करणे.

- i) कार्यक्रमांतर्गत योजनांचे समवर्ती मुल्यमापन
- ii) केंद्रसहाय्यित योजना
- iii) राज्य नियोजन मंडळ
- iv) २० कलमी कार्यक्रम २००६ चे नियंत्रण

२) जिल्हा योजना

३) अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय

४) महाराष्ट्र सुदूर संवेदन उपयोजन केंद्र

५) विकास मंडळे

६) डोगरी विभागाच्या विकासासाठी विशेष कृती कार्यक्रम

७) छत्रपती शाहू महाराज संशोधन, प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था (सारथी), पुणे

(ब) विभागाचे अतिरिक्त कार्यक्रम

१) तीर्थक्षेत्र विकास कार्यक्रम

२) मानव विकास कार्यक्रम

३) खासदार स्थानिक विकास योजना

४) आमदार स्थानिक विकास कार्यक्रम

५) प्रधानमंत्री जनधन योजना

६) राज्य माहिती संचयिका

७) डावी कडवी विचारसरणीग्रस्त जिल्हाकरिता अतिरिक्त क्रेंद्रीय सहाय्य

८) राज्ययस्तरीय बँकर्स समिती

९) प्रादेशिक ग्रामिण बॅकाना भांडवल देणे

१०) केंद्र व राज्य शासनाच्या बँकिगशी निगडीत योजनांची प्रचार, प्रसिध्दी व समन्वय

११) शासनाद्वारे थेट लाभ हस्तांतरण (DBT) प्रक्रिया

१२) रोजगार हमी योजना

१३) महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना

अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय हे नियोजन विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली असून त्याचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक स्वतंत्रपणे प्रसिध्द करण्यात येते .

नियोजन विभागाकडून कार्यान्वित केल्या जाणऱ्या कार्यक्रमावरील एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजाचा मुख्य लेखाशिर्ष व कार्यक्रमानुसार तपशील विवरणपत्र "अ" व "ब" मध्ये देण्यात आलेला आहे.

			विवरणपत्र 'अ'											
			STATEMENT 'A'											
			एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रकातील कार्यक्रमानुसार तपशील २०२१-२२											(रुपये हजारांत)
			Programmewise details of Total Budget Estimates, 2021-2022											(Rs. In Thousands)
	कार्यक्रमाचे नाव		प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२			Name of Programme
			Actuals 2019-20			Budget Provision 2020-2021			Revised Estimate 2020-2021			Budget Estimates 2021-2022			
			महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	
			Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	
	1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	१४
२०५३-	जिल्हा प्रशासन									…					2053-District Administration
	अनिवार्य खर्च	...	….	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	...	1767611	…	1767611	3678000	…	3678000	2404652	…	2404652	10000000	…	10000000	Scheme Expenditure
	एकूण	...	1767611	…	1767611	3678000	…	3678000	2404652	…	2404652	10000000	…	10000000	Total
२२२५	अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याण														2225-Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities
	अनिवार्य खर्च	...													Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	...							800000		800000	1500100		1500100	Scheme Expenditure
	एकूण	...							800000		800000	1500100		1500100	Total
२२३५-	सामाजिक सुरक्षा व कल्याण कार्यक्रम									…					2235-Social Security and Welfare
	अनिवार्य खर्च	...	60	…	60	400	…	400	300	…	300	400	…	400	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	...	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	Scheme Expenditure
	एकूण	...	60	…	60	400	…	400	300	…	300	400	…	400	Total
२५०५-	ग्रामीण रोजगार									…					2505-Rural Employment
	रोजगार हमी योजना									…					Employment Guarantee Scheme
	अनिवार्य खर्च	...	0	…	0	301	…	301	226	…	226	301	…	301	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	...	10773822	…	10773822	27225108	…	27225108	23020612	…	23020612	29607611	…	29607611	Scheme Expenditure
	स्थूल बेरीज	...	10773822	…	10773822	27225409	…	27225409	23020838	…	23020838	29607912	…	29607912	Gross Total
	वजा वसुली	...	1664959		1664959	2750300		2750300	2865727	…	2865727	2700300		2700300	Deduct Recoveries
	एकूण	...	9108863		9108863	24475109		24475109	20155111	…	20155111	26907612		26907612	Total
२५१५-	इतर ग्रामीण विकास कार्यक्रम									…					2515-Other Rural Development Programme
	अनिवार्य खर्च		387	…	387	1200	…	1200	900	…	900	1200	…	1200	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च		0	…	0	1010002	…	1010002	2002	…	2002	1000003	…	1000003	Scheme Expenditure
	एकूण		387	…	387	1011202	…	1011202	2902	…	2902	1001203	…	1001203	Total

			विवरणपत्र 'अ'--चालू											
			STATEMENT 'A'--*Contd.*											
			एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रकातील कार्यक्रमानुसार तपशील २०२१-२०२२											(रुपये हजारांत)
			Programmewise details of Total Budget Estimates, 2021-2022											(Rs. In Thousands)
	कार्यक्रमाचे नाव		प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२		Name of Programme
			Actuals 2019-20			Budget Provision 2020-2021			Revised Estimate 2020-2021			Budget Estimates 2021-2022		
			महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	
			Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	
	1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
3425-	इतर वैज्ञानिक संशोधन														3425-Other Scientific Research
	अनिवार्य खर्च	...		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	...	207100	...	207100	793711	...	793711	396856		396856	883116	...	883116	Scheme Expenditure
	एकूण	...	207100	...	207100	793711	...	793711	396856		396856	883116	...	883116	Total
3451-	सचिवालय-आर्थिक सेवा														3451-Secretariat Economic Services
	अनिवार्य खर्च	...	601156	...	601156	860906	...	860906	676276	...	676276	919201	...	919201	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	...	949333	...	949333	443214	...	443214	188574		188574	594858	...	594858	Scheme Expenditure
	एकूण	...	1550489	...	1550489	1304120	...	1304120	864850	...	864850	1514059	...	1514059	Total
3452-	पर्यटन														3452-Tourism
	अनिवार्य खर्च			...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च		9322	...	9322	17535	...	17535	9855	...	9855	15733	...	15733	Scheme Expenditure
	एकूण		9322	...	9322	17535	...	17535	9855	...	9855	15733	...	15733	Total

			विवरणपत्र 'अ'--समाप्त												
			STATEMENT 'A'--*End.*												
			एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रकातील कार्यक्रमानुसार तपशील २०२१-२०२२												(रुपये हजारांत)
			Programmewise details of Total Budget Estimates, 2021-2022												(Rs. In Thousands)
	कार्यक्रमाचे नाव		प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२			Name of Programme
			Actuals 2019-20			Budget Provision 2020-2021			Revised Estimate 2020-2021			Budget Estimates 2021-2022			
			महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	महसुली	भांडवली	एकूण	
			Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	Revenue	Capital	Total	
	1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4515-	इतर ग्रामविकास कार्यक्रमावरील भांडवली खर्च														4515-Capital outlay on Other Rural Development Programmes
	अनिवार्य खर्च	…				…	…	…	…	…	…	…	…	…	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	…		8143033	8143033	…	56410203	56410203	…	16431973	16431973	…	53821953	53821953	Scheme Expenditure
	एकूण	…		8143033	8143033	…	56410203	56410203	…	16431973	16431973	…	53821953	53821953	Total
4551-	डोंगराळ क्षेत्रावरील भांडवली खर्च					…									4551- Capital outlay on Hilly Areas
	अनिवार्य खर्च	…		…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	…		734522	734522	…	950000	950000	…	950000	950000	…	1900000	1900000	Scheme Expenditure
	एकूण	…		734522	734522	…	950000	950000	…	950000	950000	…	1900000	1900000	Total
5452-	पर्यटनावरील भांडवली खर्च					..									5452- Capital outlay on Tourism
	अनिवार्य खर्च	…		…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	…		942303	942303	…	2792092	2792092	…	869006	869006	…	3512537	3512537	Scheme Expenditure
	एकूण	…		942303	942303	…	2792092	2792092	…	869006	869006	…	3512537	3512537	Total
5465-	सर्वसाधारण वित्तीय व व्यापार विषयक संस्थांमधील गुंतवणूक					…									5465-Investments in General Financial and Trading Institutions
	अनिवार्य खर्च		…	0	0	…			…			…	0	0	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च		…	46753	46753	…	260001	260001	…	260001	260001	…	460000	460000	Scheme Expenditure
	एकूण		…	46753	46753	…	260001	260001	…	260001	260001	…	460000	460000	Total
7610	शासकीय कर्मचारी इत्यादींना कर्जे					…									7610-Loans to Government Servants etc.
	अनिवार्य खर्च	…	…	10524	10524	…	29050	29050	…	10388	10388	…	28951	28951	Committed Expenditrue
	कार्यक्रमावरील खर्च	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	Scheme Expenditure
	एकूण	…	…	10524	10524	…	29050	29050	…	10388	10388	…	28951	28951	Total

			विवरणपत्र 'ब'												
			STATEMENT 'B'												
			एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजाचा मुख्य लेखाशीर्ष व कार्यक्रमानुसार तपशील												(रुपये हजारांत)
			Major Head-cum-Programmewise details of Total Budget Estimates												(Rs. In Thousands)
	कार्यक्रमाचे नाव		प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२			Name of Programme
			Actuals 2019-20			Budget Provision 2020-2021			Revised Estimate 2020-2021			Budget Estimates 2021-2022			
			अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण	
			Committed Expenditure	Scheme Expenditure	Total	Committed Expenditrue	Scheme Expenditure	Total	Committed Expenditrue	Scheme Expenditure	Total	Committed Expenditrue	Scheme Expenditure	Total	
	1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
२०५३-	जिल्हा प्रशासन														2053-District Administration
	भारीत	...	..			..	..	..							Charged
	दत्तमत	...	..	1767611	1767611	..	3678000	3678000		2404652	2404652		10000000	10000000	Voted
	एकूण	...	..	1767611	1767611	..	3678000	3678000		2404652	2404652		10000000	10000000	Total
२२२५	अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याण	...	...	...	...	...	...	...							2225-Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes and Minorities
	भारीत		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	दत्तमत		...	...	...	...	...	...	...	800000	800000	...	1500100	1500100	
	एकूण		...	...	...	...	...	...	...	800000	800000	...	1500100	1500100	
२२३५-	सामाजिक सुरक्षा व कल्याण कार्यक्रम														2235-Social Security and Welfare
	भारीत	...	..	..	..	..	..	..	...	...	...	...	...	...	Charged
	दत्तमत	...	60	...	60	400	..	400	300	...	300	400	...	400	Voted
	एकूण	...	60	...	60	400	..	400	300	...	300	400	...	400	Total
२५०५-	ग्रामीण रोजगार														2505-Rural Employment
	रोजगार हमी योजना														Employment Guarantee Scheme
	भारीत	...	..	300298	300298	0	550000	550000		550000	550000		600000	600000	Charged
	दत्तमत	...	०	१०४७३५२४	१०४७३५२४	३०१	२६६७५१०८	२६६७५४०९	२२६	२२४७०६१२	२२४७०८३८	३०१	२९००७६११	२९००७९१२	Voted
	एकूण स्थूल	...	०	१०७७३८२२	१०७७३८२२	३०१	२७२२५१०८	२७२२५४०९	२२६	२३०२०६१२	२३०२०८३८	३०१	२९६०७६११	२९६०७९१२	Gross Total
	वजा वसुली	...	३०	१६६४९२९	१६६४९५९	३०१	२७४९९९९	२७५०३००	२२६	२८६५५०१	२८६५७२७	३०१	२६९९९९९	२७००३००	Deduct Recoveries
	एकूण	...	-३०	९१०८८९३	९१०८८६३	०	२४४७५१०९	२४४७५१०९	०	२०१५५१११	२०१५५१११	०	२६९०७६१२	२६९०७६१२	Total
२५१५-	इतर ग्रामीण विकास कार्यक्रम														2515-Other Rural Development Programme
	भारीत		..	..	..	..	..	..							Charged
	दत्तमत		३८७	...	३८७	१२००	१०१०००२	१०११२०२	९००	२००२	२९०२	१२००	१०००००३	१००१२०३	Voted
	एकूण		३८७	...	३८७	१२००	१०१०००२	१०११२०२	९००	२००२	२९०२	१२००	१०००००३	१००१२०३	Total

			विवरणपत्र 'ब'											
			एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजाचा मुख्य लेखाशीर्ष व कार्यक्रमानुसार तपशील											(रुपये हजारांत)
			Major Head-cum-Programmewise details of Total Budget Estimates											(Rs. In Thousands)
	कार्यक्रमाचे नाव		प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२		Name of Programme
			Actuals २०१९-२०			Budget Provision २०२०-२०२१			Revised Estimate २०२०-२०२१			Budget Estimates २०२१-२०२२		
			अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	
			Committed Expe	Scheme Expend	Total	Committed Exp	Scheme Expend	Total	Committed Exper	Scheme Expend	Total	Committed Expen	Scheme Expend	Total	
	1		२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	
३४२५-	इतर वैज्ञानिक संशोधन														3425-Other Scientific Research
	भारीत	...	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Charged
	दत्तमत	...	..	२०७१००	२०७१००	..	७९३७११	७९३७११	..	३९६८५६	३९६८५६	..	८८३११६	८८३११६	Voted
	एकूण	...	..	२०७१००	२०७१००	..	७९३७११	७९३७११	..	३९६८५६	३९६८५६	..	८८३११६	८८३११६	Total
३४५१-	सचिवालय-आर्थिक सेवा														3451-Secretariat Economic Services
	भारीत	...	३१६७८		३१६७८	५१२५०		५१२५०	३८४४५	..	३८४४५	५२७१३		५२७१३	Charged
	दत्तमत	...	५६९४७८	१४९३३३	१५१८८११	८०९६५६	४४३२१४	१२५२८७०	६३७८३१	१८८५७४	८२६४०५	८६६४८८	५९४८५८	१४६१३४६	Voted
	एकूण	...	६०११५६	१४९३३३	१५५०४८९	८६०९०६	४४३२१४	१३०४१२०	६७६२७६	१८८५७४	८६४८५०	९१९२०१	५९४८५८	१५१४०५९	Total
३४५२-	पर्यटन														3452-Tourism
	भारीत		..	०	..	..	..	..							Charged
	दत्तमत			९३२२	९३२२	...	१७५३५	१७५३५		९८५५	९८५५		१५७३३	१५७३३	Voted
	एकूण			९३२२	९३२२	...	१७५३५	१७५३५		९८५५	९८५५		१५७३३	१५७३३	Total

			विवरणपत्र 'ब' समाप्त											
			एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजाचा मुख्य लेखाशीर्ष व कार्यक्रमानुसार तपशील											(रुपये हजारांत)
			Major Head-cum-Programmewise details of Total Budget Estimates											(Rs. In Thousands)
	कार्यक्रमाचे नाव		प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२			Name of Programme
			Actuals २०१९-२०			Budget Provision २०२०-२०२१			Revised Estimate २०२०-२०२१			Budget Estimates २०२१-२०२२			
			अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील ख	एकूण	
			Committed Expe	Scheme Expend	Total	Committed Expe	Scheme Expend	Total	Committed Exper	Scheme Expend	Total	Committed Expen	Scheme Expend	Total	
	1		२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	
४५१५-	इतर ग्रामविकास कार्यक्रमावरील भांडवली खर्च														4515-Capital outlay on Other Rural Development Programmes
	भारीत		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Charged
	दत्तमत		..	८१४३०३३	८१४३०३३	..	५६४१०२०३	५६४१०२०३	..	१६४३१९७३	१६४३१९७३	..	५३८२१९५३	५३८२१९५३	Voted
	एकूण	...	..	८१४३०३३	८१४३०३३	..	५६४१०२०३	५६४१०२०३	..	१६४३१९७३	१६४३१९७३	..	५३८२१९५३	५३८२१९५३	Total
४५५१-	डोंगराळ क्षेत्रावरील भांडवली खर्च														4551- Capital outlay on Hilly Areas
	भारीत		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Charged
	दत्तमत		..	७३४५२२	७३४५२२	..	९५००००	९५००००	..	९५००००	९५००००	..	१९०००००	१९०००००	Voted
	एकूण	...	..	७३४५२२	७३४५२२	..	९५००००	९५००००	..	९५००००	९५००००	.	१९०००००	१९०००००	Total
५४५२-	पर्यटनावरील भांडवली खर्च														5452- Capital outlay on Tourism
	भारीत		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Charged
	दत्तमत		..	९४२३०३	९४२३०३	..	२७९२०९२	२७९२०९२	..	८६९००६	८६९००६	..	३५१२५३७	३५१२५३७	Voted
	एकूण	...	..	९४२३०३	९४२३०३	..	२७९२०९२	२७९२०९२	..	८६९००६	८६९००६	..	३५१२५३७	३५१२५३७	Total
५४६५-	सर्वसाधारण वित्तीय व व्यापार विषयक संस्थांमधील गुंतवणूक														5465-Investments in General Financial and Trading Institutions
	भारीत		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	Charged
	दत्तमत			४६७५३	४६७५३		२६०००१	२६०००१		२६०००१	२६०००१		४६००००	४६००००	Voted
	एकूण			४६७५३	४६७५३		२६०००१	२६०००१		२६०००१	२६०००१		४६००००	४६००००	Total
७६१०	शासकीय कर्मचारी इत्यादींना कर्जे														7610-Loans to Government Servants etc.
	भारीत		..	..	..	..	..	..	..	..	..		..	..	Charged
	दत्तमत		१०५२४	..	१०५२४	२९०५०	..	२९०५०	१०३८८	..	१०३८८	२८९५१	..	२८९५१	Voted
	एकूण	...	१०५२४	..	१०५२४	२९०५०	..	२९०५०	१०३८८	..	१०३८८	२८९५१	..	२८९५१	Total

कार्यक्रम प्रभाग

१ सचिवालय आर्थिक सेवा

नियोजन विभागाचे प्रामुख्याने कार्यक्रम प्रभाग व रोजगार हमी योजना प्रभाग असे दोन प्रभाग आहेत. कार्यक्रम प्रभागात प्रामुख्याने कार्यक्रमांतर्गत बाबींचा समन्वय साधला जातो व त्याकरिता कार्यक्रमांतर्गत अपेक्षित व्यय निश्चित करुन त्यानुसार निधीचे वाटप करणे या बाबी हाताळल्या जातात.

अपर मुख्य सचिव व विकास आयुक्त हे या विभागाचे प्रमुख असून कार्यक्रम प्रभागाशिवाय विभागाच्या आस्थापनाविषयक बाबी त्यांच्या नियंत्रणाखाली आहेत.

या दोन्ही प्रभागांच्या मंत्रालयीन स्तरावरील आस्थापनाविषयक बाबी व अर्थसंकल्पीय बाबी आस्थापना प्रभाग हाताळतो. विभागाच्या नियंत्रणाखालील अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाच्या आस्थापनाविषयक बाबीदेखील मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग म्हणून या विभागाकडून हाताळल्या जातात. नियोजन विभागाच्या कार्यकक्षेत राज्य नियोजन मंडळ असून सदर मंडळावर कार्यकारी अध्यक्षाची नियुक्ती करण्यात येते व त्यांना मंत्रीपदाचा दर्जा दिला जातो. या राज्य नियोजन मंडळाच्या आस्थापनाविषयक बाबी नियोजन विभागातर्फे हाताळल्या जातात.

विभागाची एकत्रित कामे पार पाडण्यासाठी अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव (नियोजन) व सचिव (रोहयो) यांना १० सह/उप सचिव, १० अवर सचिव, १ विशेष कार्य अधिकारी (पत व पद्धती) व अन्य ४८ अधिकाऱ्यांचे सहाय्य लाभले आहे. नियोजन विभागामधील विकास क्षेत्राची कामे, रोजगार हमी योजना आणि आस्थापनाविषयक बाबीसंबंधीची कामे पाहण्यासाठी एकूण ४४ कार्यासने कार्यशील आहेत.

(अ)विभागाचे विशिष्ट कार्यक्रम

१. <u>राज्याच्या वार्षिक कार्यक्रमाची आखणी करणे.</u>

१. राज्याच्या वार्षिक कार्यक्रमाची आखणी करणे, हे कार्यक्रम प्रभागाचे मुख्य कार्य आहे. सन २०१७-१८ या आर्थिक वर्षापासून "योजनांतर्गत खर्च" व "योजनेतर खर्च" ही संकल्पना वित्त विभागाच्या शासन निर्णय क्र. संकीर्ण-२०१६/प्र.क्र.८८/अर्थ-१, दि.२७/०१/२०१७ नुसार रद्दबातल झाली आहे. त्याऐवजी सर्व प्रकारच्या खर्चाची "अनिवार्य खर्च" व "कार्यक्रमावरील खर्च" अशी विभागणी करण्यात आलेली आहे.

२. शासन निर्णय वित्त विभाग क्र. संकीर्ण-२०१६/प्र.क्र.८८/अर्थ-१, दि.१२/११/२०१८ नुसार "कार्यक्रमावरील खर्च" याचे समन्वयन करण्याची जबाबदारी नियोजन विभागाकडेच सोपविण्यात आली असल्याने प्रचलित असलेल्या पध्दतीनुसार वार्षिक योजनेची आखणी करण्यात येत आहे.

३. प्रशासकीय विभागांना त्यांच्या विभागाशी संबंधित अशा विकास क्षेत्र/ उपक्षेत्राखाली येणाऱ्या योजनांची प्रारूपे तयार करण्यास सांगितले जाते. प्रशासकीय विभागांकडून प्राप्त झालेल्या योजनांच्या प्रारुपाबाबत मा. उप मुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) हे संबंधित प्रशासकीय विभागांचे प्रभारी मंत्री महोदय व प्रशासकीय विभागाचे सचिव यांच्यासमवेत चर्चा करतात. तद्नंतर वार्षिक कार्यक्रमाच्या आकारमानाचे निश्चितीकरण "अर्थसंकल्प आकारमान व कार्यक्रम उप समिती" च्या मान्यतेने अंतिम करण्यात येते. सन २०२१-२२ करिता राज्याच्या वार्षिक कार्यक्रमाचे आकारमान रु.**१३००००.००**/- कोटी इतके प्रस्तावित करण्यात आले आहे.

(i) योजनांतर्गत योजनांचे (कार्यक्रम) समवर्ती मूल्यमापन :

स्वच्छ, पारदर्शी व निर्णयाभिमुख प्रशासनाचा एक भाग म्हणून विविध विभागांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजना जनतेपर्यंत पोहोचाव्यात व त्यांना मिळणारे लाभ / फायदे याबाबत शासनास प्रतिसाद थेट अवगत व्हावा यासाठी मूल्यमापन कार्यपध्दतीत सुधारणा करण्याचे शासनाने निश्चित केले असून त्यासाठी बाहयस्थ संस्थांचे पॅनल तयार करण्यात आले आहे.

ii) केंद्र पुरस्कृत/केंद्र सहाय्यित योजना (Centrally Sponsored/Centrally Assisted Schemes) :-

निती आयोग, नवी दिल्ली यांच्या दि.१७ ऑगस्ट, २०१६ च्या पत्रान्वये प्राप्त झालेल्या सूचनांनुसार अस्तित्वात असलेल्या ६६ केंद्र पुरस्कृत योजनांचे २८ छत्र योजनांमध्ये (Umbrella Schemes) एकत्रिकरण करण्यात आले असून त्यांची विभागणी पुढीलप्रमाणे आहे:-

अ) <u>गाभ्यामधील गाभा योजना (Core of the Core Schemes)</u> :-

या प्रवर्गात दर्शविण्यात आलेल्या एकूण ६ छत्र योजनांकरिता केंद्र शासनाकडून सध्या अस्तित्वात असलेल्या तरतूदीप्रमाणे केंद्रीय सहाय्य प्राप्त होत आहे.

ब) <u>गाभा योजना (Core Schemes)</u> :-

या प्रवर्गात दर्शविण्यात आलेल्या एकूण २० छत्र योजनांकरिता केंद्र शासनाकडून केंद्र : राज्य हिस्सा ६०:४० या स्वरुपात केंद्रीय सहाय्य प्राप्त आहे.

<u>पर्यायी योजना (Optional Schemes)</u> :-

या प्रवर्गात दर्शविण्यात आलेल्या एकूण २ छत्र योजनांकरिता केंद्र शासनाकडून केंद्र : राज्य हिस्सा ५०:५० या स्वरुपात केंद्रीय सहाय्य प्राप्त आहे.

राज्यात राबविण्यात येणा-या केंद्र पुरस्कृत योजनांचे सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली (Public Finance Management System – PFMS) वरील केंद्रीय योजनांशी Mapping करणेबाबत यापूर्वी वित्त विभागाकडून सूचना देण्यात आल्या आहेत. केंद्र पुरस्कृत योजनांचे चांगल्याप्रकारे संनियंत्रण करता यावे म्हणून नियोजन विभागाच्या योजना माहिती प्रणाली (MP-SIMS) वर Comprehensive Module तयार करण्यात आले आहे.

१) अतिरिक्त केंद्रिय सहाय्य
२) केंद्र पुरस्कृत/ सहाय्यित योजना-१६ फ्लॅगशिप कार्यक्रम

iii) **<u>राज्य नियोजन मंडळ</u> :-** राज्य नियोजन मंडळाची स्थापना १९७२ साली करण्यात आली आहे. राज्य नियोजन मंडळाचे पदसिद्ध अध्यक्ष मा.मुख्यमंत्री आहेत. दिनांक १७ जून,२०१९ रोजी मा.श्री.राजेश क्षीरसागर यांची राज्य नियोजन मंडळावर "कार्यकारी अध्यक्ष" या पदावर नियुक्ती करण्यात आली आहे.

२. राज्य नियोजन मंडळाची सर्वसाधारण कार्ये पुढीलप्रमाणे आहेत :-

(१) राष्ट्रीय विकास परिषदेचे निर्णय व मार्गदर्शक तत्वे यांच्या संदर्भात राज्य योजनेतील अग्रक्रम व लक्ष्ये ठरविण्याबाबत तसेच ही लक्ष्ये कालबद्ध पद्धतीने साध्य करण्यासाठी अवलंबावयाच्या धोरणाविषयी व नियोजनाचे तंत्र याबाबतीत शासनाला वेळोवेळी सल्ला देणे.

(२) योजनांतर्गत कार्यक्रमांच्या व प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीचा आढावा घेणे व त्यात सुधारणा करण्याबाबत उपाययोजना सुचविणे.

(३) योजनांतर्गत योजनांचे/कार्यक्रमाचे मूल्यमापन व अभ्यास करण्याबाबत सल्ला देणे व याबाबतचा अहवाल तपासून अधिक कार्यक्षम अंमलबजावणीसाठी योग्य त्या शिफारशी करणे.

(४) राज्याच्या नियोजनाशी संबंधित महत्त्वाच्या प्रश्नांवर शिफारशी करणे व शासनाकडून वेळोवेळी संदर्भित करण्यात येणाऱ्या इतर बाबींवर सल्ला देणे.

<u>iv)</u> **<u>२० कलमी कार्यक्रम २००६ चे संनियत्रण-</u>** केंद्र शासनाच्या सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालयाने वीस कलमी कार्यक्रम १९८६ ची पुनर्रचना करुन नवीन कार्यक्रमाची आखणी केली आहे. पुनर्रचित कार्यक्रमास वीस कलमी कार्यक्रम-२००६ असे संबोधण्यात आले आहे. या कार्यक्रमाखालील कलमे ही ग्रामीण व शहरी लोकांच्या हितासाठी आहेत. हा कार्यक्रम संपूर्ण देशातील गरीब व विशेष अधिकारापासून वंचित असलेल्या लोकांसाठी आहे. तसेच जनतेच्या राहणीमानात सुधारणा करणे व दारिद्रय

निमुर्लनाशी संबंधित कार्यक्रमावर भर देणारा आहे. सदर कार्यक्रम १ एप्रिल,२००७ पासून अंमलात आलेला आहे.

या कार्यक्रमाखालील एकूण ६६ उप कलमांचा समावेश आहे, त्यापैकी २५ उपकलमे त्रैमासिक तत्वावर संनियंत्रणाकरिता निर्धारित करण्यात आली आहेत. उर्वरित उपकलमांचे संनियंत्रण वार्षिक तत्वावर होत आहे. उपरोक्त २५ उपकलमांचे संनियंत्रण सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय,भारत सरकार यांच्यामार्फत त्रैमासिक तत्त्वावर करण्यात येत आहे. तर उर्वरित उपकलमांचे संनियंत्रण वार्षिक तत्त्वावर संबंधित प्रशासकीय केंद्रीय मंत्रालयामार्फत करण्यात येत आहे. त्रैमासिक संनियंत्रण होणाऱ्या कार्यक्रमात राज्याने केलेली प्रगती राज्याचा गुणानुक्रम ठरविण्यासाठी विचारात घेतली जाते.

वीस कलमी कार्यक्रमाची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी संबंधित मंत्रालयीन विभागामार्फत केली जाते. त्याचे संनियंत्रण व पुनर्विलोकन राज्यस्तर नियोजन विभागामार्फत केले जाते. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार वीस कलमी कार्यक्रमाच्या यशस्वी अंमलबजावणी व संनियंत्रणासाठी दि.२८ ऑगस्ट,२००७ रोजी राज्य, जिल्हा व तालुका स्तरावर समित्यांची स्थापना करण्यात आली आहे.

२. **जिल्हा योजना:-** राज्य योजना तयार करण्याची प्रक्रिया सुरु असतानाच सर्वसाधारण जिल्हा योजना तयार करण्यासंबंधी मार्गदर्शक तत्त्वे जिल्ह्यांना कळविली जातात. उपलब्ध साधन संपत्तीनुसार प्रत्येक जिल्ह्यास नियतव्ययाची मर्यादा कळविण्यात येते आणि त्यानुसार जिल्ह्यांनी जिल्हा योजना तयार करावयाची असते.

जिल्हा नियोजन समितीकडून मिळालेल्या सर्वसाधारण जिल्हा योजनेची राज्यस्तरावर वरिष्ठ अधिकाऱ्यांकडून तपासणी होते. जिल्ह्यांकडून आलेल्या प्रस्तावावर मंत्री (नियोजन) आणि जिल्हा नियोजन समितीचे प्रतिनिधी यांच्यामध्ये चर्चा होते आणि जिल्हा योजनांचा आकार निश्चित केला जातो. त्यानंतर जिल्हा योजनांचा यथोचितपणे राज्य योजनेत समावेश केला जातो. सन २०२१-२२ करिता रु. ११०३५ कोटी नियतव्यय मंजूर असून त्यापैकी ९५ % चालू योजनांवर, ३.५ % नाविन्यपूर्ण योजनांवर व ०.५ % मूल्यमापन, संनियंत्रण व डाटा एन्ट्री करिता, १ % निधी जिल्हास्तरावर शाश्वत विकास ध्येय गाठण्यासाठी उपयोगात आणावा लागेल. जिल्हा योजनेच्या ९५ % नियतव्ययापैकी आश्यकतेनुसार ५.०० % अतिवृष्टी, पूर परिस्थिती, गारपीट आणि ५.०० % टंचाईच्या परिस्थितीत करावयाच्या तातडीच्या उपाययोजना याकरीता खर्च करण्यास जिल्ह्याला मुभा दिली असून त्याप्रमाणे खर्च करणे आवश्यक आहे.

३. अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय :-

१. राज्य शासनाच्या विविध विभागांकडून राबविल्या जाणाऱ्या योजना/ कार्यक्रम यांचा मुख्य उद्देश कितपत साध्य झाला, योजनेचे लाभ योग्य वेळी व योग्य प्रमाणात मिळाले का, योजनेची अंमलबजावणी योग्य प्रकारे होत आहे किंवा कसे व योजनेच्या अंमलबजावणीमध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे काय ? इत्यादी बाबत माहिती शासनास उपलब्ध व्हावी या उद्देशाने योजना / कार्यक्रमांच्या मूल्यमापनाचे काम अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाकडून करण्यात येते. तसेच बाहयस्थ संस्थांकडून देखील काही विषयांचे मूल्यमापन अभ्यास घेण्यात येतात. त्यासाठी बाह्यस्थ संस्थांची नामिका सूची तयार करण्यात आली आहे.

२. सन २०१९-२० मध्ये अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयाद्वारे अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्तीचा विकास करणे (दलित वस्ती सुधार योजना) या योजनेचा अहवाल पूर्ण करण्यात आला असून शासनास सादर करण्यात आला आहे. तसेच बाह्यस्थ संस्थांद्वारे खालील योजनांचा मूल्यमापन अभ्यास घेण्यात आला असून त्यांचे अहवाल शासनास सादर करण्यात आले आहेत.

१. डोंगरी विकास कार्यक्रम
२. बळीराजा चेतना अभियान
३. घरपोच आहार
४. नाविन्यपूर्ण योजना
५. अनुसूचित जातीतील मुले व मुली यांच्याकरीता शासकीय वसतीगृह सुरु करणे व त्यांचे परिरक्षण

३. सन २०२०-२१ मध्ये खालील योजनांच्या मूल्यमापन अभ्यासाचे काम प्रगतीपथावर आहे.

१. कृषि पंप व यंत्रमागधारक ग्राहकांना वीजदर सवलत योजना
२. अनुसूचित जाती व नवबौध्द यांच्या मालकीच्या विहीरींवरील कृषी पंपांचे विद्युतीकरण करणे.
३. भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना
४. राष्ट्रीय कृषि विकास योजना
५. एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान

सन २०२१-२२ मध्ये आधीच्या वर्षी हाती घेतलेल्या मूल्यमापन विषयाची अपूर्ण कामे पूर्ण करणे, तसेच विविध विभागांकडून प्राप्त होणाऱ्या योजनांच्या मूल्यमापन अभ्यास प्रस्तावांवर कार्यवाही करण्यात येईल.

४ गुणात्मक, विश्वासार्ह सांख्यिकी माहिती वेळेवर प्राप्त व्हावी यासाठी राज्यातील सांख्यिकीय प्रणालीचे बळकटीकरण करण्याच्या उद्देशाने अर्थ व सांख्यिकी संचालनालयामार्फत 'सांख्यिकी सक्षमीकरणासाठी सहाय्य' ही केंद्रीय क्षेत्र योजना राबविण्यासाठी तयार करण्यात आलेला आराखडा केंद्रीय सांख्यिकी कार्यालयाने मंजूर केला आहे. या आराखड्यानुसार केंद्र शासनाने रुपये १८.०५ कोटी इतका निधी मंजूर केला असून सदर निधी सन २०२३ पर्यंत खर्च करण्यात येईल. त्यानुषंगाने केंद्र शासनाच्या सांख्यिकी आणि कार्यक्रम कार्यान्वयन मंत्रालय आणि नियोजन विभाग, महाराष्ट्र शासन यांच्यात सामंजस्य करार करण्यात आले आहे.

५. नियोजन प्रकियेचे संगणकीकरण करण्यात आले आहे आणि नियोजन प्रक्रिया जलद व पारदर्शी होण्याच्या दृष्टीने नियतव्यय वितरण, खर्च संनियंत्रण व वार्षिक योजना प्रकाशने यासाठी "महाराष्ट्र योजनांतर्गत योजना माहिती व्यवस्थापन प्रणाली (MPSIMS)" ही आज्ञावली विकसीत करण्यात आली आहे. जनतेच्या वापरासाठी व विभागांच्या वापराच्या सुलभतेसाठी MPSIMS प्रणालीसाठी स्वतंत्र संकेतस्थळ विकसीत (https://mpsims.maharashtra.gov.in) करण्यात आले आहे.

५.१. धोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी विश्वासार्ह व वेळेवर माहिती उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने राज्य माहिती संचयिका (State Data Bank) (https://mahasdb.maharashtra.gov.in) निर्माण करण्यात आली आहे. राज्य माहिती संचयिका अद्ययावतीकरणाचे काम सातत्याने सुरु राहणार असून माहिती संचाची त्यात भर पडणार आहे.

६. सांख्यिकी संग्रहण अधिनियम, २००८ (सन २००९ चा ७) च्या कलम ३३ खाली तयार करण्यात आलेल्या सांख्यिकी संग्रहण नियम, २०११ मधील नियम ३, उप नियम (२) अनुसार प्रदान केलेल्या शक्तीनुसार महाराष्ट्र शासनाने या नियमांखाली अधिकार व कर्तव्ये बजावण्याकरीता संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य यांना 'नोडल ऑफीसर' म्हणून घोषित केले आहे.

४. महाराष्ट्र सुदूर संवेदन उपयोजन केंद्र

(महाराष्ट्र रिमोट सेन्सिंग अँप्लीकेशन सेंटर)

बहुद्देशीय उपग्रह, भारतीय तसेच विदेशी उपग्रहाद्वारे प्राप्त होणाऱ्या पृथ्वीच्या छायाचित्राचे विश्लेषण रिमोट सेन्सिंग या अत्याधुनिक व प्रगत तंत्रज्ञानाचे सहाय्याने करून नैसर्गिक साधन संपत्तीचा विकास जलदगतीने करण्यासाठी उपयोग केला जातो. सुदूर संवेदन तंत्रज्ञानाचे महत्व लक्षात घेवून राज्य शासनाने 1988 मध्ये नागपूर येथे नियोजन विभागाच्या नियंत्रणाखाली महाराष्ट्र रिमोट सेंन्सिंग अप्लिकेशन सेंटर, नागपूर या स्वायत्त संस्थेची स्थापना केली. केंद्राची उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत.

- रिमोट सेन्सिंग तंत्रज्ञानाचा वापर हा विविध क्षेत्रात कसा उपयोगी आहे याबाबत जाणीव निर्माण करून त्या तंत्रज्ञानाचा महाराष्ट्र राज्यात विकास करणे.
- नैसर्गिक संपत्तीबाबत उपलब्ध माहितीची विश्वासार्हता वाढविणे,
- रिमोट सेन्सिंग तंत्रज्ञानाच्या वृद्धीसाठी व त्याच्या योग्य वापरासाठी माहिती व सल्ला देणारी संस्था म्हणून काम करणे.
- नैसर्गिक संपत्तीबाबतच्या माहितीचे सधन पद्धतीने व्यवस्थापन करण्यासाठी लोकांना प्रवृत्त करणे, या तंत्रज्ञानाचा वापर करू इच्छिणाऱ्या संस्थाना योग्य मार्गदर्शन, प्रत्यक्ष शिक्षण व प्रशिक्षण देणे.
- रिमोट सेन्सिंगद्वारा उपलब्ध माहिती संकलित करणे व ही माहिती संबंधित शासकीय विभागांना गरजेनुसार उपलब्ध करून देणे.
- राज्याच्या साधन संपत्तीचे नकाशे आवश्यकतेनुसार तयार करणे इत्यादी.
- राज्यातील नैसर्गिक साधन संपदेविषयीचा अभ्यास, विकास आराखडे तसेच नियंत्रण विषयक बाबींचा अभ्यासास उपयुक्त अशा सर्व साधन, सुविधा आणि संगणक याने हे केंद्र परिपूर्ण आहे.
- या केंद्राकडून सुदूर संवेदन तंत्रज्ञान आणि भौगोलिक माहिती प्रणालीबाबत जाणीव निर्माण करण्याकरिता या विषयावर प्रशिक्षणे, चर्चासत्र, कार्यशाळा इत्यादी विविध कार्यालयासाठी वेळोवेळी आयोजित केल्या जातात.

केंद्राची उद्दिष्टे समोर ठेवून मागील वर्षांत अंतरीक्ष विभाग, भारत सरकार तसेच महाराष्ट्र शासन यांनी पुरस्कृत केलेले खालील प्रकल्प राबविण्यात आले आहेत. यापूर्वी या केंद्राने महाराष्ट्र राज्याकरिता काही प्रकल्प पूर्ण केलेले आहेत जसे की, आपत्कालीन व्यवस्थापन माहिती प्रणाली, रस्ते माहिती प्रणाली, राज्यातील सर्व गावांचे भूकर नकाशांचे अंकीयकरण आणि महाराष्ट्राच्या संपूर्ण किनारपट्टी नियंत्रण भागाचे नकाशीकरण. राष्ट्रीय नैसर्गिक संपदा माहिती प्रणाली प्रकल्पाअंतर्गत राज्यातील सर्व जिल्ह्याची नैसर्गिक संपदेविषयीची पायाभूत माहिती तयार करण्यात आली आहे. राज्यातील नगर विकास विभागाकरीता महाराष्ट्राच्या संपूर्ण किनारपट्टीलगतच्या गावांचे गावनिहाय किनारा क्षेत्र व्यवस्थापन आराखडा (सीझेडएम) तयार करण्यात आला आहे. राज्याच्या डोंगरी विकास कार्यक्रमात समाविष्ट करण्याकरिता डोंगरी गट / उपगटाची निश्चिती करणे.

या व्यतिरिक्त Geo-database and metadata standards (मानके) तयार करण्यात येत आहे व Geo-spatial database ची राज्य माहिती केंद्राशी सांगड घालुन MRSAC Geo-portal अंतर्गत प्रसारित करण्यात येईल व या अंतर्गत उपलब्ध होणा-या सेवा उपयोजन आणि माहितीची देवाण घेवाण करण्यासाठी धोरण शासनस्तरावर तयार करण्यात येत आहे.

सुदुर संवेदन व माहिती प्रणालीचा विविध विभागांतर्गत प्रभावीपणे वापर होण्याच्या दृष्टीने म.सु.सं.उ.केंद्राने 35 विभागांसाठी "पालक वैज्ञानिक"म्हणून नामनिर्देशित केले असून "पालक वैज्ञानिक" संबंधित विभागाच्या अधिका-याशी संपर्क करुन त्यांच्या सुदुर संवेदन व माहिती प्रणालीशी संबंधित गरजा समजून, माहितीची मानके तयार करुन त्यांची राज्य माहिती केंद्राशी सांगड घालीत आहेत.

म.सु.सं.उ. केंद्र विभागासाठी Web-GIS server वर geo-processing tools(साधने) तयार करीत असून यामुळे माहितीचे विश्लेषण व विविध भू-अवकाशासंबंधीचे आराखडे तयार करण्यास मदत होईल.

<u>२०२०-२१ या वर्षात राष्ट्रीय सुदुर संवेदन केंद्र, अंतरीक्ष विभाग, भारत सरकार तसेच महाराष्ट्र शासनाने पुरस्कृत (नवीन प्रकल्प) राबविण्यात आलेली प्रकल्प तसेच प्रगती पथावरील प्रकल्प / कामे खालील प्रमाणे.</u>

महाराष्ट्र डिजीटल भौगोलिक माहिती संच प्रणाली (महाभूमी) प्रकल्प अंतर्गत

१. वैश्विक स्थितीदर्शक प्रणालीच्या सहाय्याने अचूक अक्षांश, रेखांश व समतल दर्शिका प्राप्त करण्यासाठी वापरण्यात येणा-या तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने संपूर्ण महाराष्ट्रात एकूण ५१ विशिष्ट बिंदूची (Iconic points) सर्व जिल्ह्याच्या मुख्यालयी स्थापित करून त्रीमितीकरण केले गेले आहे. त्याची अचूकता ३० सेंमी इतकी आहे. या विशिष्ट बिंदूचा वापर करून १६४७ प्राथमिक बिंदूचा (Primary point) संपूर्ण महाराष्ट्रात ३६ कि.मी. x ३६ कि.मी. अशा समान अंतरावर बिंदू प्रस्थापित करून त्रीमितीकरण ((Triangulation) केल्याने मोजमापाची अचूकता ३०-५० से.मी. करण्यात यश मिळविले आहे. तसेच त्याला पूरक अशा १६९५३ दुय्यम बिंदूचा (Secondary point) १६ कि.मी. x १६ कि.मी. समान अंतरावर बिंदू प्रस्थापित करून संपूर्ण महाराष्ट्रात ३० से.मी. ते ५० से.मी. पर्यंत अचूक मोजमाप (Triangulation) त्रिमितीकरणानी करता येणे शक्य झाले.

या सर्वेक्षणाचा वापर करून जवळपास १७,००० अचूक बिंदूच्या सहाय्याने उच्च विस्तारित उपग्रह छायाचित्रांचे लांबीय/रेषीय निस्तारण (Ortho- rectification) करण्यात आले आहे.

Ortho-rectification of high resolution (stereo / tri-stereo) satellite data : अलिकडील काळातील उच्च उत्कल उपग्रह छायाचित्राच्या (High resolution satellite data) प्रतिमेच्या रेषीय निस्तारणासाठी (Ortho-

rectification) संपूर्ण महाराष्ट्रात १०८ वेगवेगळ्या ब्लॉकमध्ये (क्षेत्रांमध्ये) एकूण 4500 कि.मी क्षेत्रफळाइतके विभागणी करून त्रिमितीकरण (Triangulation) करून अंकीय उंचीदर्शक प्रतिकृती (Digital Elevation Model) तयार करून रेषीय निस्तारण (Ortho-rectification) केल्याने मोजमापन अचूकता येते त्यामुळे प्रत्यक्ष जमीन मोजणी करण्यात एक मीटर (१ mtr) पर्यंत अचूकता आणणे शक्य झाले आहे. आतापर्यंतची सर्वात अचूक मोजमाप प्रक्रिया (Photogrammetry) प्रतिमांचा उपयोग करून तयार होणा-या प्रक्रियेचा सहाय्याने शक्य झाले आहे. या प्रक्रियाचा अवलंब करून एकूण २,२३,००० चौ.किमी. क्षेत्रफळाचे कार्य पूर्ण झाले आहे.

उच्च उत्कल उपग्रह छायाचित्राचा उपयोग करून संपूर्ण महाराष्ट्राचा आधार नकाशा तयार करण्याचे काम प्रगती पथावर आहे.

- मुंबई शहर व् मुंबई उपनगर जिल्ह्यातील नगर भूमापन नकाशांचे स्कॅनिग, डिजीटायझेशन आणि जीओ रेफ्रंसिंग करण्यात येत आहे.
- चांदा ते बांदा प्रकल्पाचे नकाशीकरण करण्यात आले.
- २०११ जनगणना २०११ च्या संदर्भात व्हिलेज पार्सल डेटा अपडेट
- एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रमांतर्गत उपग्रहाच्या छायाचित्राच्या आधारे राज्यातील पाणलोट विकास कामांची परिणामांचे मूल्यमापन करणे.
- जलसंपदा माहिती प्रणाली (नकाशा निर्मिती)
- वेबसाईट वर आधारित निर्णय सहाय्य तंत्र प्रणाली जलयुक्त शिवार अभियान, गुन्हा- महापोलीस, वनविभाग, जलस्त्रोत माहिती प्रणाली, रेशीम उत्पादन क्षेत्र आरोग्य, पाऊस विश्लेषण, एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम मऔविमं, पिके, फलोत्पादन अणि सिडको इ. विभागांसाठी विकसित करणे.
- एमआरआरडीए, महाराष्ट्र राज्य यांचेसाठी प्र.मं.ग्रा.स.योजनेच्या ग्रामीण रस्ते नेटवर्क डेटासाठी जीआयएस आधारित नकाशिकरण करणे.

एकीकृत वन माहिती प्रणाली (आयएफआयएस)

१) कोंढाळी परिक्षेत्र, नागपूर वन विभागातील पायलट अभ्यास प्रगतीपथावर. महसूलच्या सीमांच्या अनुषंगाने वन सीमा अंतिम करण्यासाठी डिझाइन केलेली प्रक्रिया आणि कार्यपद्धती.

२) पेंच प्रकल्पातील पायलट अभ्यास. जंगलासाठी जलसंपदा विकास योजना आणि कार्यपद्धती.

३) सर्व वनसंपत्ती आणि त्यासंबंधी क्रियाकलापांचे मॅपिंग आणि देखरेखीसाठी एकात्मिक वेब आणि मोबाईल ॲप्लिकेशन कॅटरिंगच्या विकासासाठी कार्यपद्धती तयार केली जात आहे.

४) सामंजस्य करारानुसार एमआयएफडीला जीआयएस आणि वेब समर्थन.

महाराष्ट्र डिजीटल भौगोलिक माहिती संच प्रणाली (महाभूमी) प्रकल्प अंतर्गत

उच्च नकाशा उपग्रह डेटा वापरुन मूळ नकाशा निर्मिती - ऑर्थो-सुधारित प्रतिमा: महाराष्ट्र राज्य (एमबीबीएम)

१) १० के ९९ ग्रिडसाठी डेटा क्रिएशन प्रगतीपथावर आहे.

२) १० के च्या ८६ ग्रीडसाठी बेस नकाशा निर्मिती अंतिम आणि पूर्ण झाली.

३) १०K च्या २९७ ग्रीडची आधार नकाशा निर्मिती आणि गुणवत्ता आश्वासन तपासणी चालू आहे.

- महावारसा या प्रकल्पाअंतर्गत पुरातत्व नियामक आणि संग्रहालय संचालनालयासाठी राज्यातील रायगड संरक्षित किल्याचे ३ डी नकाशीकरण करणे.
- भौगोलिक माहिती प्रणालीद्वारे अमृत शहरे 44 नगरपालिकाचे उपग्रहामार्फत उच्च रेजोल्यूशन छायाचित्राचा वापर करुन नकाशा तयार करणे.
- महाराष्ट्र राज्य वेअरहाऊसिंग कॉर्पोरेशनसाठी भू-पोर्टलचे विकास
- पुष्पक आणि यूएव्हीचा वापर करून खारघर नोड्सचा भाग जीआयएस आधारित मॅपिंग आणि टोपोग्राफिकल सर्वेक्षण करणे.
- महाराष्ट्र आणि गोवा राज्यातील राष्ट्रीय पानतळे माहिती मूल्यांकन आणि नकाशीकरण टप्पा-२ करणे.
- सिडकोसाठी एकात्मिक एंटरप्राइझ भौगोलिक माहिती प्रणाली (जीआयएस) ची अंमलबजावणी करणे.
- Resolution सिमलेस कलर बॅलेन्सड मोजॅक ऑफ हाय रिझोल्यूशन
- महाअग्रीटेक : महाराष्ट्र राज्यातील कृषी व्यवस्थापनासाठी पीक मुल्यांकन व निर्णयासाठी तंत्रज्ञानाचा समन्वयात्मक उपयोग करणे.
- महामदत- महाराष्ट्र प्रकल्प अंतर्गत प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर करून कृषी दुष्काळाचे महाराष्ट्र देखरेख व मूल्यांकन करणे
- फसल (अनुसंधान व विकास): जागा, कृषी-हवामानशास्त्र आणि भूमी आधारित निरीक्षणे वापरुन कृषी आउटपुटचा अंदाज.
- उच्च उत्कल उपग्रह छायाचित्राचा वापर करून भुसावळ औष्णिक केंद्राचे नकाशीकरण करणे.
- महाडीएमपी - रिमोट सेन्सिंग आणि जीआयएस वापरुन अल्पवयीन खनिजांना तात्पुरत्या परवानग्या आणि भाड्याने देण्यासाठी महाराष्ट्र जिल्हा खाण योजना.
- विकेंद्रित योजनेसाठी स्पेस बेस्ड माहिती समर्थन (एसआयएस-डीपी)
- महाराष्ट्र राज्यासाठी उच्च रिझोल्यूशन उपग्रह डेटा वापरुन मोठ्या प्रमाणात म्युनिसिपल जीआयएस डेटाबेस तयार करणे
- MEDA महाराष्ट्र राज्यासाठी जीआयएस आधारित मालमत्ता मॅपिंग, देखरेख व व्यवस्थापन प्रणाली (महाउर्जा)

<u>खालील प्रकल्पांच्या संदर्भात वेब पोर्टल व मोबाईल अनुप्रयोग:</u>

- **महाआग्रिटेक-** मृदा आरोग्य कार्डाचे एकत्रीकरण, पीकांच्या आकडेवारीचे एकत्रीकरण, खरीप रोस्टर आणि आकडेवारीचे वर्षानुवर्षे एकत्रीकरण, फलोत्पादन डेटा आणि आकडेवारीचे वर्षानुवर्षे एकत्रीकरण, पीक विम्याच्या मोबाइल ॲपचा विकास.

- **महामदत-** दररोज पर्जन्यमान डेटा डाउनलोड करणे, कोरड्या दिवसाची गणना करण्यासाठी दररोजच्या पावसाच्या डेटाचे विश्लेषण करणे, संबंधित नकाशे तयार करणे - विचलन नकाशे, ट्रिगर नकाशे इत्यादी.

- **महाजीएसडीए-**विहिरींचे मॅपिंग करण्यासाठी मोबाइल ॲप, पाणीपातळीच्या नकाशेची खोली तयार करणे, टंचाईचे नकाशे तयार करणे, अहवाल तयार करणे, हायड्रोग्राफ तयार करणे

- **भुनक्षा मोबाइल ॲप**-नकाशावर कॅडस्ट्रल डेटा दर्शविणारा आणि आरओआर सेवेसह दुवा साधणारे मोबाइल ॲप विकसित करणे.

- **जलयुक्त शिवार** - सन २०१४-१५ ते आत्तापर्यंतचे सर्व प्रकल्प उपक्रम मोबाइल ॲपचा वापर करून नकाशे तयार करणे.

- **महा वेअरहाऊस** - गोदामांची ठिकाणे आणि त्याचे तपशील दाखविणारे विकसित जीआयएस पोर्टल, गोदामांची रिक्त माहिती पाहण्यासाठी आणि पाठविण्यासाठी मोबाइल ॲप विकसित केले, नवीन गोदाम / गोदामांची मॅपिंग करण्यासाठी विकसित मोबाइल ॲप तयार करणे.

- **एमआयडीसी** - एमआयडीसीची ठिकाणे आणि त्याचे तपशील दर्शविणारे विकसित जीआयएस पोर्टल, मालकांचे तपशील मिळविण्यासाठी एमआयडीसीच्या ऑनलाइन एमआयएस प्रणालीसह समाकलित.

- **महाभूमी** - पोर्टलसाठी तयार केलेल्या आउटपुट डेटाच्या आधारे अंतर्गत वापरकर्त्यांसाठी विकसित ईक्यूसी साधने निश्चित केली जातील.

- **गडचिरोली योजनांचे नकाशे तयार करणे (पायलट प्रकल्प)** - गडचिरोली जिल्ह्यातील विविध योजना आणि रस्ते विकास वैशिष्ट्यांचे मॅपिंग करण्यासाठी मोबाइल ॲपचा विकास.

<u>२०२१-२२ या वर्षात राष्ट्रीय सुदुर संवेदन केंद्र, अंतरीक्ष विभाग, भारत सरकार तसेच महाराष्ट्र शासनानी पुरस्कृत प्रकल्प राबविण्यात येणार आहेत :</u>

महाराष्ट्र डिजीटल भौगोलिक माहिती संच प्रणाली (महाभूमी) प्रकल्प अंतर्गत

उच्च नकाशा उपग्रह डेटा वापरुन मूळ नकाशा निर्मिती - ऑर्थो-सुधारित प्रतिमा: महाराष्ट्र राज्य (एमबीबीएम)

- १० के ९९ ग्रीडसाठी डेटा क्रिएशन प्रगतीपथावर आहे.

- १० के च्या ८६ ग्रीडसाठी बेस नकाशा निर्मिती अंतिम आणि पूर्ण झाली.

- १०K च्या २९७ ग्रीडची आधार नकाशा निर्मिती आणि गुणवत्ता आश्वासन तपासणी चालू आहे.

- एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रमांतर्गत उपग्रहाच्या छायाचित्राच्या आधारे राज्यातील पाणलोट विकास कामाच्या परिणामांचे मूल्यमापन करणे.
- एमआरआरडीए, महाराष्ट्र राज्य यांचेसाठी प्र.मं.ग्रा.स.योजनेच्या ग्रामीण रस्ते नेटवर्क डेटासाठी जीआयएस आधारित नकाशिकरण करणे.
- जलसंपदा विभाग माहिती प्रणाली (नकाशा निर्मिती)
- वेबसाईट वर आधारित निर्णय सहाय्य तंत्र प्रणाली जलयुक्त शिवार अभियान, गुन्हा, महापोलीस, वनविभाग, जलस्त्रोत माहिती प्रणाली, रेशीम उत्पादन क्षेत्र आरोग्य, पाऊस विश्लेषण, एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम मऔविमं, पिके, फलोत्पादन अणि सिडको इ. विभागांसाठी विकसित करणे.

एकीकृत वन माहिती प्रणाली (आयएफआयएस)

i) कोंढाळी परिक्षेत्र, नागपूर वन विभागातील पायलट अभ्यास प्रगतीपथावर, महसूलच्या सीमांच्या अनुषंगाने वन सीमा अंतिम करण्यासाठी डिझाइन केलेली प्रक्रिया आणि कार्यपद्धती.

ii) पेंच प्रकल्पातील पायलट अभ्यास. जंगलासाठी जलसंपदा विकास योजना आणि कार्यपद्धती.

iii) सर्व वनसंपत्ती आणि त्यासंबंधी क्रियाकलापांचे मॅपिंग आणि देखरेखीसाठी एकात्मिक वेब आणि मोबाईल ॲप्लिकेशन कॅटरिंगच्या विकासासाठी कार्यपद्धती तयार केली जात आहे.

iv) सामंजस्य करारानुसार एमआयएफडीला जीआयएस आणि वेब समर्थन.

- वाळवंटीकरण अणि जमीन अवनती : महाराष्ट्र आणि गोवा राज्यातील देखरेख, असुरक्षितता मूल्यांकन आणि लढाऊ योजना - अंतरिक्ष विभागासाठी, भारत सरकार.
- भौगोलिक माहितीचा वापर करून समन्वयित फलोत्पादन मूल्यांकन आणि व्यवस्थापन.
- सुफलम - अन्न सुरक्षा, कृषी मूल्यांकन आणि देखरेख कार्यक्रमासाठी अंतराळ तंत्रज्ञानाचा उपयोग करणे.
- महाराष्ट्रातील मिल कमांड क्षेत्रात सॅटेलाईट रिमोट सेन्सिंग व ग्राउंड आधारित निरीक्षणाद्वारे ऊस उत्पादनाचे भविष्यवाणी.
- जिल्हावार कृषी-पर्यावरणीय परिस्थिती (झोन) धोरणात्मक संशोधन आणि विस्तार योजनेसाठी नकाशीकरण करणे.
- आपत्ती व्यवस्थापन युनिटसाठी किनारी संसाधने नकाशा निर्मिती करणे.
- महावारसा या प्रकल्पाअंतर्गत पुरातत्व नियामक आणि संग्रहालय संचालनालयासाठी राज्यातील रायगड संरक्षित किल्याचे ३ डी नकाशीकरण करणे.
- महाराष्ट्र राज्य वेअरहाऊसिंग कॉर्पोरेशनसाठी भू-पोर्टलचे विकास.
- महाराष्ट्र आणि गोवा राज्यातील राष्ट्रीय पानतळे माहिती मूल्यांकन आणि नकाशीकरण टप्पा-२ करणे.
- सिडकोसाठी एकात्मिक एंटरप्राइझ भौगोलिक माहिती प्रणाली (जीआयएस) ची अंमलबजावणी करणे.
- कालवा व जलविद्युत यंत्रणेवर नजर ठेवण्यासाठी बावनथडी प्रकल्पाचा ड्रोन सर्व्हे.
- एमआरआरडीए, महाराष्ट्र राज्य यांचेसाठी प्र.मं.ग्रा.स.योजनेच्या ग्रामीण रस्ते नेटवर्क डेटासाठी जीआयएस आधारित नकाशिकरण करणे.
- सार्वजनिक बांधकाम विभाग (पीडब्ल्यूडी), महाराष्ट्र राज्य यांच्याकरिता जीआयएस आधारित मालमत्ता मॅपिंग आणि व्यवस्थापन प्रणालीचा विकास करणे.
- भौगोलिक माहिती प्रणालीद्वारे अमृत शहरे 44 नगरपालिकांचे उपग्रहामार्फत उच्च रेजोल्यूशन छायाचित्राचा वापर करुन नकाशा तयार करणे.
- Welfare जीआयएस बेस्ड इन्फ्रास्ट्रक्चर मॅपिंग, मॉनिटरिंग अँड मॅनेजमेंट सिस्टीम फॉर सोशल वेल्फेअर, महाराष्ट्र राज्य

खालील प्रकल्पांच्या संदर्भात वेब पोर्टल व मोबाईल अनुप्रयोग:

महाआग्रिटेक- मृदा आरोग्य कार्डाचे एकत्रिकरण, पीकांच्या आकडेवारीचे एकत्रिकरण, खरीप रास्टर आणि आकडेवारीचे वर्षानुवर्षे एकत्रीकरण, फलोत्पादन डेटा आणि आकडेवारीचे वर्षानुवर्षे एकत्रीकरण, पीक विम्याच्या मोबाइल ॲपचा विकास.

महामदत- दररोज पर्जन्यमान डेटा डाउनलोड करणे, कोरड्या दिवसाची गणना करण्यासाठी दररोजच्या पावसाच्या डेटाचे विश्लेषण करणे, संबंधित नकाशे तयार करणे - विचलन नकाशे, ट्रिगर नकाशे इत्यादी.

महाजीएसडी-विहिरींचे मॅपिंग करण्यासाठी मोबाइल ॲप, पाणीपातळीच्या नकाशेची खोली तयार करणे, टंचाईचे नकाशे तयार करणे, अहवाल तयार करणे, हायड्रोग्राफ तयार करणे

भुनक्षा मोबाइल ॲप-नकाशावर कॅडस्ट्रल डेटा दर्शविणारा आणि आरओआर सेवेसह दुवा साधणारे मोबाइल ॲप विकसित करणे.

जलयुक्त शिवार - सन २०१४-१५ ते आत्तापर्यंतचे सर्व प्रकल्प उपक्रम मोबाइल ॲपचा वापर करून नकाशे तयार करणे.

महा वेअर हाऊस - गोदामांची ठिकाणे आणि त्याचे तपशील दाखविणारे विकसित जीआयएस पोर्टल, गोदामांची रिक्त माहिती पाहण्यासाठी आणि पाठविण्यासाठी मोबाइल ॲप विकसित केले, नवीन गोदाम / गोदामांची मॅपिंग करण्यासाठी विकसित मोबाइल ॲप तयार करणे.

एमआयडीसी - एमआयडीसीची ठिकाणे आणि त्याचे तपशील दर्शविणारे विकसित जीआयएस पोर्टल, मालकांचे तपशील मिळविण्यासाठी एमआयडीसीच्या ऑनलाइन एमआयएस प्रणालीसह समाकलित.

महाभूमी - पोर्टलसाठी तयार केलेल्या आउटपुट डेटाच्या आधारे अंतर्गत वापरकर्त्यांसाठी विकसित ईक्यूसी साधने निश्चित केली जातील.

गडचिरोली योजनांचे नकाशे तयार करणे (पायलट प्रकल्प) - गडचिरोली जिल्ह्यातील विविध योजना आणि रस्ते विकास वैशिष्ट्यांचे मॅपिंग करण्यासाठी मोबाइल ॲपचा विकास

केंद्रामध्ये वेळोवेळी विविध प्रकल्पांतर्गत निर्माण केलेली पायाभुत माहितीचे संगणकीकरण भौगोलिक माहीती प्रणाली पद्धतीत करण्यात आले आहे. यासाठी केंद्रात स्वतंत्र राज्य संपदा माहिती व्यवस्थापन प्रणाली (SRIMS) कक्षाची स्थापना करण्यात आली आहे. यामुळे उपलब्ध माहितीची इतर संलग्न सांख्यिकीय माहितीशी सांगड घालून एकात्मिक अभ्यास कारणे शक्य होते. त्यामुळे संपदा विकासाचे आराखडे अधिक परिणामकारक आणि संयुक्तिक करणे शक्य होते.

महाराष्ट्र सुदूर संवेदन केंद्राचे जिल्हा स्तरावर भौगोलिक माहिती प्रणाली सेवा केंद्र स्थापित करण्याचे योजिले असून याद्वारे आवश्यकता / गरजेनुसार सुदुर संवेदन व भौगोलिक माहिती प्रणालीची माहिती तयार करणे व जुळवणी करणे तसेच महाराष्ट्र राज्यात सुदुर संवेदन व भौगोलिक माहिती प्रणाली विकास कामांसाठी शास्त्रोक्त पद्धतीने संपदे विषयीच्या माहितीचा वापर करणे शक्य होईल.

सुदूर संवेदन केंद्राचे कार्य योग्यरित्या आणि परिणामकारक चालू ठेवण्याकरिता केंद्राच्या इमारतीचे अत्याधुनिकीकरण करण्यासाठी फर्निचर, आवश्यक ती वैज्ञानिक साधनसामग्री इत्यादी यांची खरेदी करणे तसेच प्रशासनिक बाबीवरील खर्च भागविण्यासाठी निधी पुरविणे आवश्यक आहे. केंद्राला आवर्ती व अनावर्ती खर्चासाठी राज्य शासनाकडून १०० टक्के आर्थिक सहाय्य देण्यात येते. संस्थेने हाती घेतलेल्या विविध प्रकल्पासाठी

तसेच संस्थेच्या आस्थापना, यंत्रसामुग्री व इतर अनुषंगीक बाबीवरील खर्च भागविण्यासाठी तसेच मुंबई व पुणे येथील नविन शाखा कार्यालयासाठी पायाभुत सुविधांसाठी अपेक्षित खर्चाचा समावेश आहे.

मसुसंउकेंद्र,नागपूर ह्यांना प्रमुख संस्था (Nodal Agency) म्हणून कार्य पार पाडण्यासाठी व "महाराष्ट्र डीजीटल भौगोलिक माहिती संच प्रणाली" (Maharashtra Geo-spatial Digital Database System MGDDS) MAHABHUMI) प्रणाली आगामी चार वर्ष कालावधीत विकसित करण्यासाठी एकूण अपेक्षित खर्च रु.३०६.३२ कोटी इतका मंजूर केला आहे. म.सु.सं.उ.केंद्रासाठी वर्ष २०२०-२१ साठी रु.७९.३७ कोटी नियतव्यय मान्य करण्यात आला असून वर्ष २०२१-२२ साठी रु.८८.३१ कोटी इतका नियतव्यय प्रस्तावित करण्यात आला आहे

५. विकास मंडळे :

राज्य विधिमंडळाने पारित केलेला ठराव स्वीकृत करून दिनांक ९ मार्च,१९९४ रोजी राष्ट्रपतींनी प्रसृत केलेल्या आदेशाद्वारे महाराष्ट्राच्या राज्यपालांवर विदर्भ, मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्राकरिता विकास मंडळे स्थापन करण्याची विशेष जबाबदारी घटनेच्या अनुच्छेद ३७१(२) अन्वये सोपविली.राष्ट्रपतींच्या उपरोक्त आदेशाद्वारे प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी दिनांक ३० एप्रिल, १९९४ रोजी " विदर्भ,मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्र विकास मंडळे आदेश-१९९४" निर्गमित करून विदर्भ, मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्राकरिता विकास मंडळे स्थापन केली. या मंडळांवर मा. अध्यक्ष तसेच इतर सदस्यांची दिनांक २५ जून, १९९४ च्या आदेशान्वये नियुक्ती करून कामकाजास सुरूवात झाली. आता मा.राज्यपाल यांनी दिनांक ५ सप्टेंबर, २०११ रोजीच्या अधिसूचनेद्वारे "विदर्भ, मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्र विकास मंडळे आदेश -२०११" निर्गमित केले असून सदर आदेशाद्वारे "विदर्भ, मराठवाडा व उर्वरित महाराष्ट्र विकास मंडळे आदेश -१९९४" अधिक्रमीत करण्यात आलेले आहेत. मंडळाची कार्यक्षेत्रे व कामे पुढीलप्रमाणे आहेत:-

विकास मंडळाची कार्यक्षेत्रे :

या मंडळाची कार्यक्षेत्रे पुढे विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असतील :

१) विदर्भ विकास मंडळ	-	नागपूर , अमरावती महसूल विभाग
२) मराठवाडा विकास मंडळ	-	औरंगाबाद महसूल विभाग
३) उर्वरित महाराष्ट्र विकास मंडळ	-	कोकण,पुणे आणि नाशिक महसूल विभाग

(२) विकास मंडळाची कार्ये: विकास मंडळ, वेळोवेळी :-

(अ) मंडळांची साधनसंपत्ती, गरजा व संधी यांचा विचार करून आणि संपूर्ण राज्याचा विकास लक्षात घेऊन, त्याच्या कार्यक्षेत्राच्या संबंधात संभाव्य सामाजिक - आर्थिक विकासाची निश्चिती करील,

(ब) विकास मंडळाच्या कार्यक्षेत्रांमध्ये ज्यांच्यावर विशेष लक्ष देण्याची आवश्यकता असेल अशी क्षेत्रे /भाग/लोकसंख्या गट निश्चित करील,

(क) प्रादेशिक / जिल्हा विकास अहवाल तयार करील आणि ते नियतकालाने अद्ययावत करील प्रादेशिक /जिल्हाविकास अहवालांमध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल:-

(एक) स्थानिक मानवी व नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे निर्धारण व संभाव्य सामाजिक - आर्थिक विकास यांचे पृथ:करण,

(दोन) संबंधित सामाजिक - आर्थिक क्षेत्रांच्या विकास निर्देशांकानुसार महत्वाच्या लोकसंख्या गटांची विकास स्थिती,

(तीन) आरोग्य, शिक्षण व उपजिविकेचे प्रश्न यासारख्या मानवी विकास निर्देशांकाच्या विकास स्थितीची संगणना,

(चार) प्रदेशांची साधनसंपत्ती व संभाव्य भौगोलिक स्थिती यांच्या आधारे प्रादेशिक विकास योजनेचा आराखडा,

(पाच) योजनेच्या कार्यक्रमाच्या आणि संपूर्ण प्रादेशिक विकासाच्या निर्धारणावरील व मुल्यमापनावरील परिणाम.

(ड) वार्षिक,तसेच पंचवार्षिक योजनेच्या काळात गरजाधारित संतुलित प्रादेशिक विकास विचारात घेऊन विकास मंडळाच्या कार्यक्षेत्रावरील विकास खर्चाच्या पातळ्या सुचवेल,

(ई) मंडळाच्या कार्यक्षेत्रांच्या सर्वांगिण विकास साधण्याच्या दृष्टिने तसेच त्या भागातील विकासाचा अनुशेष दूर करण्याच्या दृष्टीने करण्यात आलेल्या विविध विकासाच्या प्रयत्नांच्या परिणामांचे मुल्यमापन करेल,

(फ) मंडळाच्या कार्याचा वार्षिक अहवाल तयार करेल व तो, महाराष्ट्र राज्य विधानमंडळापुढे सादर करण्यासाठी प्रत्येक वित्तीय वर्ष संपल्यावर व्यवहार्य असेल तेथवर तीन महिन्यांच्या कालावधीत राज्यपालांना सादर करेल.

(३) विकास खर्चासाठी निदेश देणे व निधीचे वाटप :-

(अ) राज्याची एकूण गरज साकल्याने विचारात घेऊन विकास मंडळाच्या कार्यक्षेत्रांवरील विकास खर्चासाठी, महाराष्ट्राचे राज्यपाल, निधीचे समन्यायाने वाटप व्हावे याची खातरजमा करतील.

(ब) निधीचे समन्यायाने वाटप होईल याची खातरजमा करतांना राज्यपाल -

(एक) विकास मंडळाने कोणत्याही शिफारशी केल्या असल्यास त्या विचारात घेतील; आणि

(दोन) निधीच्या वाटपाच्या बाबतीत, मा. राज्यपाल त्यांना आवश्यक आणि योग्य वाटेल अशा कोणत्याही व्यक्तीचा किंवा व्यक्तीसंघाचा सल्ला घेऊ शकतील .

विकास मंडळे मा.राज्यपालांच्या नियंत्रणाखाली आहेत. विकास मंडळाच्या कामाकरिता शासनाचे विविध विभाग, विकास मंडळे आणि राज्यपालांचे कार्यालय यांच्यामध्ये समन्वय साधण्यासाठी नियोजन विभागात एक स्वतंत्र कक्ष निर्माण करण्यात आला आहे.

(४) विभागीय असमतोल व अनुशेष दूर करणे :-

निर्देशांक व अनुशेष समितीने निश्चित केलेला आर्थिक अनुशेष दूर करण्यासाठी सन 1995-96 पासून तरतूद करण्यात येत आहे. निर्देशांक व अनुशेष समितीने अनुशेषाचे विश्लेषण करताना खजगी क्षेत्राकडे दुर्लक्ष करून केवळ सरकारी गुंतवणुका विचारात घेतल्या होत्या. परंतु उदयास येत असलेल्या नवीन आर्थिक परिस्थितीत आधारभूत सुविधा (रस्ते, सिंचन व वीज क्षेत्र) त्याचप्रमाणे सामाजिक क्षेत्रे (आरोग्य व शिक्षण) यांमध्ये खाजगी क्षेत्राने केलेल्या कार्याकडे दुर्लक्ष करता येऊ शकत नाही. सध्या, राज्य शासनाने सार्वजनिक खाजगी भागीदारी (पी.पी.पी.) पध्दतीच्या माध्यमातून रस्ते ,पूल आणि सिंचन यांचे बांधकाम आणि ऊर्जा प्रकल्प यांसारखे काही पायाभूत प्रकल्प हाती घेण्याचे धोरण अंगीकारले आहे.सामाजिक क्षेत्रात देखील खाजगी क्षेत्राद्वारे मोठ्या संख्येने शाळा, तंत्र, अभियांत्रिकी व वैद्यकीय महाविद्यालये स्थापन करण्यात येत आहेत. खाजगी क्षेत्रातील या उपक्रमांतील बहुतेक उपक्रम जास्तीत जास्त लाभ मिळविण्याच्या हेतूने प्रेरित आहेत, असे लाभ आधीच विकसित झालेल्या प्रदेशातच केवळ शक्य आहेत. या प्रक्रियेद्वारे केलेल्या विकासात राज्यातील विकसित व मागास जिल्ह्यांमध्ये दरी वाढण्याचा एक स्वाभाविक धोका आहे.

अनुशेषाच्या अंदाजावर लक्ष केंद्रित करीत असलेल्या सध्याच्या पध्दतीमध्ये सर्व प्रदेशांना विकासाच्या समान पातळीवर आणण्याची अट घालण्यात आली आहे. तिच्यामध्ये समतोल प्रादेशिक विकास साध्य करण्यासाठी, प्रदेशांच्या गरजा व विकासाच्या संधी विचारात घेण्यात आलेल्या नाहीत. या पध्दतीत विशिष्ट प्रदेशाची शक्ती उपयोगात आणण्यासाठी आणि तिच्या दुर्बलतेचे तोटे कमी करण्यासाठी फारच थोडा वाव आहे.साधनसामग्रीचे समन्यायतेने नियत वाटप करण्याची खात्री करून घेत असताना एखाद्या प्रदेशातील स्पर्धात्मक लाभ देखील विचारात घेण्याची गरज आहे.

निर्देशांक व अनुशेष समितीचा दृष्टीकोन पुरवठा करण्याकडे आणि रोख मागास क्षेत्रात पायाभूत सुविधा पुरविण्याकडे होता. हा दृष्टीकोन उत्पादन क्षमता, उत्पन्न,आरोग्य व शिक्षण यांच्या दर्जातील वाढ आणि व्यक्तीचे कल्याण यांसारख्या सुस्पष्ट निर्देशांकांनुसार केलेल्या गुंतवणुकीच्या परिणामांवर केंद्रित नाही. आंतरराष्ट्रीय मानव विकास निर्देशांक (एचडीआय) आणि उत्पन्न,आरोग्य, शिक्षण, स्त्री शक्ती बळकटीकरण व समन्याय यासारख्या घटकांच्या एकत्र येण्यातून बनलेल्या इतर स्त्री-पुरूष संबंधातील निर्देशसूच्या, यासारख्या प्रदेश विकासाच्या मुल्यांकन्यांचा अनेक नवीन दृष्टीकोनातून विचार केला जात आहे.वरील निरीक्षणांच्या अनुरोधाने मा अनुशेष आणि विकास ,राज्यपालांचे असे मत आहे की.खर्चाचे समान वितरणाच्या नव्या दृष्टीने विचार करून देणारे पर्यायी मार्ग शोधणे अत्यावश्यक आहे,म्हणून तीनही प्रदेशातील विविध क्षेत्रातील विद्यमान स्थिती लक्षात घेऊन त्यांच्या समस्या लक्षात घेण्यासाठी आणि सर्व संबंधितांची मते विचारात घेऊन संतुलित प्रादेशिक विकासाच्या मुद्यांवर लक्ष देण्यासाठी आणि खर्चाच्या समान न्याय वाटपासाठी समुचित नियत वाटपाची तत्त्वे सूचित करण्यासाठी तज्ञांची एक समिती गठित करावी.

मा.राज्यपालांच्या उपरोक्त शिफारशीनुसार डॉ. विजय केळकर यांच्या अध्यक्षतेखाली दिनांक ३१ मे,२०११ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये तज्ज्ञांची एक समिती गठित करण्यात आली होती. समितीने आपला अहवाल दिनांक २८ ऑक्टोबर, २०१३ रोजी मा.राज्यपाल महोदयांना सादर केला

आहे.समितीच्या अहवालातील शिफारशी व त्यावरील प्रशासकीय विभागाचे अभिप्राय विचारात घेऊन अहवालातील शिफारशी स्विकारण्यासंदर्भात अहवाल सादर करण्यासाठी नियोजन विभागाच्या दिनांक १७ जानेवारी, २०१५ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये मंत्रीमंडळ उपसमिती गठित करण्यात आली आहे.

६. डोंगरी विभागाच्या विकासासाठी कृती कार्यक्रम

राज्याच्या वार्षिक योजनेची आखणी करीत असताना, डोंगरी/दुर्गम क्षेत्रात पायाभूत सोयीसुविधांचा अभाव असल्याचे आणि विभागाच्या काही विशेष गरजा असल्याचे आढळून आले. तेव्हा राज्यातील डोंगरी विभागाचे विकासासाठी खास कार्यक्रम घेण्याच्या हेतून शासनाने ऑक्टोबर, १९८८ मध्ये मंत्रिमंडळाची एक उप समिती नेमली होती.

डोंगरी विभागाचे क्षेत्र निश्चित करण्यासाठी मंत्रिमंडळाच्या उप समितीने ठरविलेले घेतलेले निकष खालीलप्रमाणे होते. :-

१) एखाद्या भौगोलिक भागास डोंगरी भाग म्हणून समजण्यासाठी खालील दोन अटी पूर्ण होणे आवश्यक आहे :-

अ) त्या क्षेत्राचा सरासरी उतार ३० टक्के किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल तर तो प्रमुख डोंगरी भाग होईल.

ब) व त्या भागाची सापेक्ष उंची ३०० मीटरहून जास्त असावी.

२) संपूर्ण भौगोलिक भागाच्या तुलनेत प्रमुख डोंगरी भागाच्या भौगोलिक विस्ताराचा हा उतार जर ३० टक्यापेक्षा कमी परंतु १७ टक्यापेक्षा जास्त असेल तर असे क्षेत्र अंशत: डोंगरी म्हणून स्विकारण्यास हरकत नसावी.

३) एखादे डोंगरी क्षेत्र १०० चौरस किलोमीटर किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल व ते वरील अटी पूर्ण करीत असल्यास डोंगरी क्षेत्र म्हणून समजण्यास हरकत नसावी.

४) जर एखाद्या तालुक्यातील वरीलप्रमाणे डोंगरी क्षेत्र ५० टक्यापेक्षा जास्त असेल तर तो पूर्ण तालुका डोंगरी विभाग म्हणून समजावा.

५) जर एखाद्या तालुक्यातील वरीलप्रमाणे डोंगरी क्षेत्र ५० टक्यापेक्षा कमी असेल परंतु, तो जर १०० चौरस किलोमीटर अथवा अधिक डोंगरी क्षेत्राचा भाग असेल तर तो तालुका डोंगरी उपगट म्हणून समजावा.

२. मंत्रीमंडळ उपसमितीने केलेल्या शिफारशी शासनाने स्विकारल्या असून राज्यातील २२ जिल्हयांतील ७३ तालुके (पूर्णत:) व ३५ तालुके (अंशत:) यांना डोंगरी क्षेत्र म्हणून घोषित केले होते. शासनाने महाराष्ट्र जमिन महसूल संहिता, १९६६ च्या तरतूदीप्रमाणे नविन तालुक्याची निर्मिती केल्यामुळे अस्तित्वातील डोंगरी तालुक्यांच्या विभाजनाने, नव्याने निर्माण झालेल्या दोडामार्ग, त्र्यंबकेश्वर, माहूर या तीन पूर्णगट व विक्रमगड, देवळा व फुलंब्री या तीन उपगट तालुक्यांचा समावेश डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रमात दिनांक १५ जून, २०१८ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये करण्यात आलेला आहे. त्यानूसार डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रमांतर्गत २२ जिल्हयांतील ७६ तालुके (पूर्णत:) व ३८ तालुके (अंशत:) डोंगरी क्षेत्रात समाविष्ट आहेत.

३. या कार्यक्रमाची आखणी व अंमलबजावणी योग्यप्रकारे व्हावी यासाठी संबंधित जिल्हयांच्या पालकमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली एक स्वतंत्र समिती नेमण्यात आली आहे. या योजनेखाली अनुज्ञेय असलेल्या खालील कामांपैकी समिती कामांची शिफारस करु शकते. या योजनेखाली अनुज्ञेय असणाऱ्या खालील प्रकारच्या प्रत्येक कामासाठी रु. १५.०० लाखाची मर्यादा आहे.

<u>डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रमांतर्गत घ्यावयाच्या अनुज्ञेय कामांची यादी.</u>

(१) प्राथमिक शिक्षण

(अ)शासकीय प्राथमिक शाळांच्या नवीन खोल्यांचे बांधकाम.

(ब)शासकीय प्राथमिक शाळा खोलीची विशेष दुरुस्ती.

(क)शासकीय प्राथमिक शाळासाठी संगणक संच व शैक्षणिक आज्ञावली (सॉफ्टवेअर) (ग्रामविकास विभागाच्या सल्ल्याने व जिल्हा नियोजन समितीच्या मंजूरीने विहित पध्दतीनुसार खरेदी करणे)

(२)पाटबंधाऱ्यांची कामे

(अ) कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे

(ब) लघु-पाटबंधारेची कामे

(क) उपसा जलसिंचन योजना

(३)रस्ते विकासाची कामे

(अ) लहान रस्ते (खडीकरण)

(ब) मिसिंग लिंक

(क) छोटे पूल

(ड) ३ कि.मि. लांबीच्या रस्त्यांचे डांबरीकरण (सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या प्रमाणकानुसार)

(इ) नळकांडी पूल

(ई) साकव

(प) रस्त्यावरील मोरीची कामे.

(फ) लहान नाल्यावर फरशी बांधणे

(ज) फूटब्रीज

(ह)अरुंद बोळवजा रस्ते व गटारांचे काँक्रीटीकरण

(४)पाणी पुरवठयाची कामे (ग्राम विकास विभागाच्या प्रमाणकानुसार)

(अ) ग्रामीण पाणी पुरवठयाच्या लहान लहान योजना

(ब) ज्या गावातील नळपाणी पुरवठा योजना आगोदरच झाल्या असतील अशा गावातील वाडयांसाठी जादा पाईपलाईन टाकून वाडयांना पाणीपुरवठा करण्यासंबंधीची कामे.

(क)गावासाठी /वाडयासाठी विंधन विहिरी.

(५) समाज मंदिरे

(६) सामाजिक सभागृहे

(७) उपसा जलसंचिन योजना व त्याच्या दुरुस्त्या

(८) एस.टी. निवारा (पिकअप शेड)

(९) अंगणवाडीसाठी इमारतीचे बांधकाम

(१०) सौर ऊर्जेवरील दिवे

(११) विद्युत विकासाची कामे

४. आर्थिक वर्ष सन २०२१-२०२२ पासून पूर्णगट डोंगरी तालुक्यासाठी आणि उपगट डोंगरी तालुक्यासाठी अनुक्रमे रु. २००.०० लाख आणि रु. १००.०० लाख निधी देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

वार्षिक योजना २०२१-२०२२

५. सन २०२१-२२ साठी नियतव्यय खालीलप्रमाणे प्रस्तावित केला आहे

(रुपये लाखांत)

वार्षिक योजना २०२०-२१		वार्षिक योजना २०२१-२२
अर्थसहाय्य	अपेक्षित खर्च	नियतव्यय
९५००	९५००	१९०००.००

६. डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रमांतर्गत सन १९९९-२००० ते सन २०२१-२०२२ अखेर अर्थसंकल्पात करण्यात आलेली तरतूद व प्रत्यक्ष खर्चाचा तपशिल पुढीलप्रमाणे आहे-:

वर्ष	अर्थसंकल्पित तरतूद	एकूण खर्च
१९९९-२०००	३८३५.७८	३७००.५७
२०००-२००१	२०३५.३९	२२९९.४३
२००१-२००२	१६५६.३३	११४२.०६
२००२-२००३	२५९०.२१	२१५३.६०
२००३-२००४	२५९०.००	२४८४.४३
२००४-२००५	३४२२.००	१८३५.००
२००५-२००६	४६७३.००	४३७०.२१
२००६-२००७	४५३८.९१	४१४३.०१
२००७-२००८	४५२५.००	४३४८.७०
२००८-२००९	५४३०.००	५४३०.००
२००९-२०१०	५४३३.२७	५२१३.८४
२०१०-२०११	७५९७.००	५८९१.७६
२०११-२०१२	९०५०.००	७२६८.४७
२०१२-२०१३	८५५०.००	६६७९.६३
२०१३-२०१४	९२५०.००	७०८२.६८
२०१४-२०१५	९०५०.००	६४६७.६३
२०१५-२०१६	९०५०.००	५८३७.६६
२०१६-२०१७	९०५०.००	८३५३.०५
२०१७-२०१८	९०५०.००	६७०२.२४
२०१८-२०१९	९५००.००	७८८०.७५
२०१९-२०२०	९५००.००	७३०८.०८
२०२०-२०२१	९५००.००	९५००.००(अपेक्षित)
२०२१-२०२२	१९०००.००	--

७. डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रमासाठी बिगर आदिवासी व आदिवासी क्षेत्रासाठी करण्यात येणारी तरतूद स्वतंत्रपणे न करता ती जनरल प्लॅनमधून करण्याचा मंत्रीमंडळाने निर्णय घेतला आहे. त्यामुळे सन २००४-२००५ या आर्थिक वर्षापासून या कार्यक्रमासाठी जनरल प्लॅनमधून एकत्रित तरतूद करण्यात येते.

८. या कार्यक्रमाची आखणी व अंमलबजावणी योग्यप्रकारे व्हावी यासाठी प्रत्येक जिल्हयामध्ये त्या जिल्हयाच्या पालक मंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली एक जिल्हास्तरीय समिती स्थापन करण्यात आली आहे.

(२) वित्तीय आवश्यकता : Finanacial Requirement :					विवरणपत्र-एक STATEMENT-I					(रुपये हजारांत)				(Rs. In Thousands)
अ.क्र.	क्षेत्राचे नाव	प्रत्यक्ष रक्कम २०१९-२०२०			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२०-२०२१			सुधारित अंदाज २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२			Name of the Sector
Sr. No.		Actuals 2019-20			Budget Provision 2020-2021			Revised Estimate 2020-2021			Budget Estimates 2021-2022			
		कार्यक्रमावरील खर्च	अनिवार्य खर्च	एकूण	कार्यक्रमावरील खर्च	अनिवार्य खर्च	एकूण	कार्यक्रमावरील खर्च	अनिवार्य खर्च	एकूण	कार्यक्रमावरील खर्च	अनिवार्य खर्च	एकूण	
		Scheme Expenditure	Committed Expenditrue	Total	Scheme Expenditure	Committed Expenditrue	Total	Scheme Expenditure	Committed Expenditrue	Total	Scheme Expenditure	Committed Expenditrue	Total	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
	४५५१, डोंगराळ क्षेत्रे यावरील भांडवली खर्च ०१, पश्चिम घाट, ०६०, इतर डोंगराळ क्षेत्रे (००), (००) (०१) डोंगराळ क्षेत्राकरिता विशेष विकास कार्यक्रम (कार्यक्रम)	734522	….	734522	950000	…	950000	950000	…	950000	1900000	…	1900000	4551, Capital outlay on Hill Areas, 01, Western Ghats, 060, Other Hill Areas, (00), (00) (01) Special Development Programmes for Hill Areas.(Scheme)
	एकूण	734522	….	734522	950000	…	950000	950000	…	950000	1900000	…	1900000	Total

७) छत्रपती शाहू महाराज संशोधन, प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था (सारथी) पुणे

छत्रपती शाहू महाराज संशोधन, प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था (सारथी) पुणे या संस्थेची स्थापना कंपनी कायदा २०१३ च्या कलम ८ अंतर्गत राज्य शासनाची स्वायत्त संस्था म्हणून झालेली आहे. प्रत्यक्षात सदर संस्था दिनांक ११/०२/२०१९ पासून कार्यान्वित झाली आहे. ही संस्था "ना नफा ना तोटा" या तत्त्वावर लक्षित गटातील मराठा, कुणबी, कुणबी-मराठा व मराठा-कुणबी प्रवर्गाच्या सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक विकासासाठी कार्यरत आहे. संस्थेकडे सध्या स्वत्तःचे कोणतेही इतर उत्पन्नाचे स्त्रोत नसल्यामुळे ती शासनाच्या अनुदानावर कार्यरत आहे.

सन २०१८-१९ पासून या संस्थेस पुढीलप्रमाणे शासन अनुदान प्राप्त असून खर्च पुढीलप्रमाणे झाला आहे.

आर्थिक वर्ष	मंजूर अनुदान (कोटी)	खर्च (कोटी)
२०१८-१९	५.००	३.८५
२०१९-२०	२८.८०	२७.८७
२०२०-२१	८०.००	१३.९७

सन २०२०-२१ या वर्षात पुढीलप्रमाणे उपक्रम राबविण्यात येत आहेत.

- एम.फील. पीएच.डी. करणाऱ्या विद्यार्थ्यांकरिता अधिछात्रवृत्ती (फेलोशीप) चे ५०३ लाभार्थी.
- UPSC-२०१९ स्पर्धा परीक्षा कोचिंग चे २२५ लाभार्थी.
- MPSC-२०१९ स्पर्धा परीक्षा कोचिंग चे १२५ लाभार्थी.
- UPSC-२०२१ स्पर्धा परीक्षा कोचिंग चे २५१ लाभार्थी.
- UPSC मुख्य परीक्षा २०२० चे २३४ लाभार्थी.
- UGC NET/MH SET पूर्व परीक्षा चे २८४ लाभार्थी.
- पोलीस भरती परीक्षापूर्व लेखी परीक्षा Online कोचिंग प्रशिक्षण कार्यक्रम.
- थलसेना, पॅरामिलिटरी दोन वर्षाचे निवासी प्रशिक्षण १३ लाभार्थी.

सन २०२१-२२ साठी रुपये १८५ कोटी इतके अनुदान मागणी आहे.

सन २०२१-२२ मध्ये वरील उपक्रमासहित पुढील योजना राबविण्याचे प्रस्तावित आहे.

- IBPS स्पर्धा परीक्षा पूर्व कोचिंग.
- न्यायिक परीक्षा पूर्व परीक्षा प्रशिक्षण
- राजव्यापी कौशल्य विकास योजना हाती घेण्यात येणार आहे.
- तसेच सारथी व्हिजन डॉक्युमेंट - २०३० तयार करण्याचे प्रस्तावित आहे.
- सारथी कार्यालयाचे नवीन व स्वतंत्र इमारत बांधण्याचे प्रस्तावित आहे.
- पुणे शहरात वसतिगृह व अभ्यासिका इमारत बांधण्याचे नियोजित आहे.
- लक्षित गटातील लाभार्थ्यांसाठी प्रत्येक जिल्ह्यात अभ्यासिकेची सोय उपलब्ध करून देण्याचे प्रयोजन आहे.

(ब) विभागाचे अतिरिक्त कार्यक्रम

१) तीर्थक्षेत्र विकास कार्यक्रम

१. **श्रीक्षेत्र देहू, आळंदी, भंडारा डोंगर, पंढरपूर व पालखीतळ येथे नागरी पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करणे:** संतश्रेष्ठ तुकाराम महाराज जन्म चतु:शताब्दी निमित्त श्रीक्षेत्र देहू, आळंदी, भंडारा डोंगर, पंढरपूर व पालखीतळ विकासाचा रु.१४२७.८५ कोटीचा सुधारीत विकासाचा आराखडा तयार करण्यात आला आहे. त्यामध्ये शासनाचा सहभाग रु. १३०४.०० कोटीचा आहे. सन २०२०-२१ साठी रु.९७.३४१६ कोटी निधीची तरतुद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ करीता रु.१५०.०० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

२. **शेगांव विकास कार्यक्रम:** श्रीसंत गजानन महाराज समाधी जन्मशताब्दी निमित्त शेगाव येथील भाविकांसाठ मुलभूत सुविधा निर्माण करण्यासाठी रु.५३९.९६ कोटीचा सुधारीत विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. त्यामध्ये शासनाचा सहभाग रु. ४२९.५६ कोटीचा आहे. सन २०२०-२१ साठी रु.३०.१८ कोटी निधीची तरतूद करण्यात आाली असून सन २०२१-२२ करीता रु.२५.३३२० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

३. **संत तुकडोजी महाराज जन्मस्थळी नागरी पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करणे:** राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज जन्मशताब्दी निमित्त श्रीक्षेत्र मोझरी, जिल्हा अमरावती येथील मुलभूत सुविधा निर्माण करण्यासाठी रु.१५०.८३ कोटीचा सुधारीत विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ साठी रु.७.४६ कोटी निधीची तरतुद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ करीता रु.६.१० कोटी इतका निधी प्रस्तावित आहे.

४. **वलगांव तालुका व जिल्हा अमरावती येथे संत गाडगेबाबा निर्वाणभूमी विकास आराखडा :** वलगांव तालुका व जिल्हा अमरावती येथे संत गाडगेबाबा निर्वाणभूमी विकासासाठी रु.३७.८७ कोटीचा विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ साठी रु.४.१६ कोटी निधीची तरतूद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ करीता रु.३.८०कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

५. **श्रीक्षेत्र कौंडण्यपूर, तालुका तिवसा, जिल्हा अमरावती येथे नागरी पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करणे:** श्रीक्षेत्र कौंडण्यपूर, तालुका तिवसा, जिल्हा अमरावती येथे नागरी पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा करण्यासाठी रु.२०.०० कोटीचा विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ साठी रु.२.०६ कोटी निधीची तरतूद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ करीता रु.२.६० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

६. **सेवाग्राम जिल्हा वर्धा विकास आराखडा:** वर्धा येथील महात्मा गांधी यांच्या सेवाग्राम आश्रमास ७५ वर्ष पूर्ण झाली असून आश्रमाचे ऐतिहासीक महत्व विचारात घेऊन तेथे देश-विदेशातून येणाऱ्या विद्यार्थी व पर्यटक यांच्यासाठी आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे केंद्र व पायाभूत सेवा सुविधांकरीता रु. १६२.५२

कोटीचा विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. यासाठी सन २०२०-२१ या वित्तीय वर्षात रु.६५.३२ कोटी निधीची तरतूद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ या वित्तीय वर्षासाठी रु.४५.०० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

७. **श्रीक्षेत्र भिमाशंकर तिर्थक्षेत्र विकास आराखडा जिल्हा पुणे :** श्रीक्षेत्र भिमाशंकर, जिल्हा पुणे हे बारा ज्योतिर्लिंगापैकी महत्वाचे सहावे ज्योतिर्लिंग आहे. येथे येणाऱ्या पर्यटक व भाविकांना सुविधा पुरविण्याच्या दृष्टीने रु.१४८.३७ कोटीचा विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. या आराखड्यासाठी सन २०२०-२१ मध्ये रु.३०.०० कोटी निधीची तरतुद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ या वित्तीय वर्षासाठी रु.४०.०० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

८. **श्रीक्षेत्र घृष्णेश्वर, वेरुळ, तालुका खुलताबाद जिल्हा औरंगाबाद विकास आराखडा :** श्रीक्षेत्र घृष्णेश्वर मंदीर वेरुळ, तालुका खुलताबाद जिल्हा औरंगाबाद हे भारतातील १२ ज्योतिर्लिंगापैकी १ महत्वाचे ज्योतिर्लिंग आहे. या तिर्थक्षेत्रास भेट देणाऱ्या पर्यटक व भाविकांना सुविधा पुरविण्याच्या दृष्टीने रु.११२.४१ कोटीचा विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ मध्ये रु.३०.०० कोटी निधीची तरतुद करण्यात आली असून सन २०२०-२१ या वित्तीय वर्षासाठी रु.४०.०० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

९. **श्रीक्षेत्र गणपतीपुळे तीर्थक्षेत्र, तालुका- जिल्हा रत्नागिरी विकास आराखडा:** श्रीक्षेत्र गणपतीपुळे तीर्थक्षेत्र, तालुका- जिल्हा रत्नागिरी च्या विकासाकरिता रु.१०२.२९ कोटीचा विकास आराखडा तयार करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ साठी रु.५९.६६ कोटी निधीची तरतूद करण्यात आली असून सन २०२१-२२ करीता रु.७०.०० कोटी निधी प्रस्तावित आहे.

१०. **<u>ताजबाग, जि.नागपूर विकास आराखडा</u> :**

नागपूर शहरात असलेला हजरत बाबा ताजुद्दीन यांचा ताजबाग येथील दर्गा देश विदेशातील भाविकांचे श्रध्दास्थान आहे. या परिसराचा विकास व सौंदर्यीकरण करण्यासाठी दिनांक ३० सप्टेंबर, २०१३ च्या शासन निर्णयान्वये रु.१३२.४९ कोटीच्या आराखड्यास प्रशासकीय मान्यता दिली आहे. सन २०२०-२१ या वित्तीय वर्षासाठी रु.२०.१० कोटी तरतुद करण्यात आली आहे. सन २०२१-२२ करिता रु.१४.९९५०कोटी इतका निधी प्रस्तावित आहे.

२ मानव विकास कार्यक्रम

शासनाने सन २०११-१२ पासून मानव विकास ही संकल्पना जिल्ह्याऐवजी तालुका हा महत्त्वाचा घटक मानून राबविण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्या अनुषंगाने मानव विकास कार्यक्रमांतर्गत सन २००१ च्या जनगणनेनुसार तालुक्यातील " स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण " व सन २००२ च्या सर्वेक्षणानुसार " ग्रामीण भागातील दारिद्रय रेषेखालील कुटुंबाचे प्रमाण" या दोन निर्देशाकांच्या आधारे २३ जिल्ह्यातील १२५ अति मागास तालुक्यांची निवड करण्यात आली आहे. या कार्यक्रमांतर्गत सन २०११-१२ पासून दरडोई उत्पन्न वाढविणे, आरोग्य विषयक सुविधा पुरविणे, दारिद्रय निर्मुलन, शिक्षण इ. विषयीच्या नियमित योजना व जिल्हा तालुका स्पेसिफिक योजना या १२५ तालुक्यांत राबविण्यात येत आहेत. मानव विकास कार्यक्रमाची व्याप्ती वाढविण्याच्या दृष्टीने सन २०१२-१३ या वर्षापासून हा कार्यक्रम निवडलेल्या १२५ तालुक्यातील ४३ "क" वर्ग नगरपालिकांमध्ये राबविण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ या वर्षासाठी सर्वसाधारण योजनेतून रु. ३६७.८० कोटी तर अनुसूचित जाती उपयोजने अंतर्गत रु. ४.२० कोटी अशाप्रकारे एकुण रु. ३७२.०० कोटीचा नियतव्यय प्रस्तावित करण्यात आला आहे. तसेच सन २०२१-२२ या वर्षासाठी सर्वसाधारण योजनेतून रु. १०००.०० कोटीचा नियतव्यय प्रस्तावित करण्यात आला आहे.

२. मानव विकास कार्यक्रमात समाविष्ट असलेल्या १२५ तालुक्यांपैकी निवडक २५ तालुके रोजगारयुक्त करण्याचा संकल्प मा.मंत्री (वित्त व नियोजन) यांनी सन २०१७-१८ च्या अर्थसंकल्पिय भाषणात व्यक्त केला आहे. त्यामाध्यमातून हे तालुके रोजगारयुक्त तालुके करण्याचे शासनाने ठरविले आहे. यासाठी सन २०१९-२० साठी रु.५० कोटी रुपये एवढा निधी उपलब्ध करुन देण्यात आला होता. शासनाकडून द्रारिद्र्य निर्मुलनासाठी विविध स्तरावर उचलण्यात आलेली पावले व राबविण्यात येणा-या योजना, कार्यक्षम व प्रभावीपणे राबवून शाश्वत विकासाची उद्दीष्टे साध्य करण्यासाठी युनायटेड नेशन यांनी मार्गदर्शन व सहकार्य केले. त्या अनुषंगाने युनायटेड नेशन्स (U.N.) व महाराष्ट्र शासन यांच्यात दि. ११.०८.२०१७ रोजी सामंजस्य करार करण्यात आला होता.

३. खासदार स्थानिक क्षेत्र विकास योजना :-

"खासदार स्थानिक क्षेत्र विकास योजना" या केंद्र पुरस्कृत योजनेंतर्गत मा. संसद सदस्यांना त्यांच्या मतदार संघातील विकास कामे करण्यासाठी केंद्र शासनाकडून सन १९९३-९४ मध्ये प्रत्येकी रु.५०.०० लक्ष व १९९४-९५ ते १९९७-९८ पर्यंत रुपये १.०० कोटी या प्रमाणात निधी दिला जात होता तसेच सन १९९८-९९ पासून सन २०१०-११ या आर्थिक वर्षापर्यंत रु. २.०० कोटी इतका निधी दिला जात होता. सन २०११-१२ या आर्थिक वर्षापासून संसद सदस्यांना अनुज्ञेय असलेल्या निधीमध्ये वाढ करण्यात येऊन प्रत्येक संसद सदस्यांस प्रति आर्थिक वर्षाकरीता रु. ५.०० कोटी इतका निधी देण्यात येत आहे.

केंद्र शासनाने निश्चित केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वे विचारात घेऊन ही योजना जिल्हाधिकारी यांच्यामार्फत राबविली जाते. या योजनेंतर्गत अनुज्ञेय निधी केंद्र शासन ECS द्वारे परस्पर जिल्हाधिकाऱ्यांकडे देते व जिल्हाधिकारी हा निधी राष्ट्रीयकृत बँकेमध्ये स्वतंत्र बचत खाते उघडून त्यामध्ये ठेवतात. या कार्यक्रमाची अंमलबजावणी व संनियंत्रण केंद्र शासनाच्या स्तरावर सांख्यिकी व कार्यक्रम कार्यान्वयन मंत्रालय, नवी दिल्ली यांच्यामार्फत करण्यात येत असून जून, २०१६ पासून या कार्यक्रमाची सुधारित मार्गदर्शक तत्त्वे लागू करण्यात आली आहेत. राज्य स्तरावर या कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणी व संनियंत्रणाची जबाबदारी राज्य नोडल विभाग म्हणून नियोजन विभागाची आहे.

४. आमदारांचा स्थानिक विकास कार्यक्रम:-

आमदार स्थानिक विकास कार्यक्रमांतर्गत जिल्हयांच्या गरजांवर आधारित लोकोपयोगी लहान स्वरुपाची कामे घेण्यासाठी प्रत्येक जिल्हयासाठी विशेष तरतूद सन १९८३-८४ पासून करण्यात येत होती. सन १९८८-८९ पासून ही तरतूद विधानसभा मतदारसंघनिहाय करण्यात आली. सदर विशेष तरतूद सन १९९४-९५ पर्यंत नियमित योजना नियतव्ययाच्या व्यतिरिक्त होती. सन १९९४-९५ या आर्थिक वर्षामध्ये प्रथमच विधानपरिषद सदस्यांसाठीही तरतूद करण्यात आली. सन १९९५-९६ पासून हा कार्यक्रम जिल्हा नियोजन समित्यांच्या अखत्यारीत आणला होता व त्यासाठीची तरतूद जिल्हा योजनेसाठी उपलब्ध असलेल्या निधीतून करण्यात आली. तथापि, सन १९९९-२००० पासून या योजनेचा समावेश राज्यस्तर योजना म्हणून करण्यात आला. तसेच सन २००४-०५ या वर्षापासून आदिवासी मतदारसंघासाठीच्या निधीची तरतूद बिगर आदिवासी योजनेतून करण्यात येत असून सामाजिक दृष्टया मागासलेल्या घटकांसाठी १०% निधी राखून ठेवण्याची तरतूद या कार्यक्रमांतर्गत करण्यात येते. सन २००६-०७ या

वर्षापासून सर्व विधानपरिषद सदस्यांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील (कार्यक्षेत्र नसल्यास राज्यातील) कोणताही एक जिल्हा नोडल जिल्हा म्हणून घोषित करणे आवश्यक करण्यात आले आहे. विधानपरिषद सदस्यांना आर्थिक वर्षाकरिता अनुज्ञेय असलेला संपूर्ण निधी शासन स्तरावरून या नोडल जिल्हयास सुपूर्द केला जातो व तद्नंतर विधानपरिषद सदस्यांच्या शिफारशीनुसार या निधीचे पुढील वितरण त्या नोडल जिल्हयामार्फत केले जाते. विधानपरिषद सदस्यत्वाच्या कार्यकालानुसार त्याप्रमाणात निधी अनुज्ञेय आहे. सन २०११-१२ या आर्थिक वर्षापासून सर्व विधानमंडळ सदस्यांना अनुज्ञेय असलेल्या निधीमध्ये वाढ करण्यात येऊन, सदरचा निधी प्रती आर्थिक वर्षी प्रति विधानमंडळ सदस्य रु. २००.०० लक्ष करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ या आर्थिक वर्षामध्ये मा. उपमुख्यमंत्री (नियोजन) यांनी अर्थसंकल्पीय भाषणात केलेल्या घोषणेनुसार प्रति विधीमंडळ सदस्य रु. ३००.०० लक्ष एवढा गृहित धरुन एकूण रु. ११०१.०० कोटी इतका निधी या कार्यक्रमांतर्गत अर्थसंकल्पित करण्यात आला असून, सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या कार्यक्रमांतर्गत एकूण रु. ११०१.००कोटी नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

आमदार स्थानिक विकास कार्यक्रमांतर्गत सर्वसमावेशक मागदर्शक सूचना शासन निर्णय क्र. स्थाविका-०६१६/प्र.क्र.९६/का.१४८२, दि. १२ जुलै, २०१६ व शासन निर्णय क्र.स्थाविका-०६१६/ प्र.क्र.९६/का.१४८२, दि.३१/८/२०१७ अन्वये सुधारित करण्यात आलेल्या आहेत.

५. <u>प्रधानमंत्री जनधन योजना :</u>

संपूर्ण वित्तीय समावेशन या केंद्र शासनाच्या योजनेंतर्गत सर्वांना वित्तीय सेवा उपलब्ध व्हाव्यात अशा उद्देशाने मा.पंतप्रधान यांनी दिनांक २८ ऑगस्ट, २०१४ रोजी " पंतप्रधान जनधन योजना " सुरु केली.

योजनेची उद्दीष्टे :-

(१) देशातील सर्व कुटुंबाना बँकेच्या शाखेच्या अथवा " बँक मित्र " माध्यमातून बँकीग सुविधा उपलब्ध करणे.
(२) प्रत्येक कुटूंबात किमान एक बँक खाते उघडणे.
(३) गांवपातळी पर्यंत वित्तीय साक्षरता.
(४) जनधन योजनेच्या लाभार्थींना विविध शासकीय योजनांचा आर्थिक लाभ थेट खात्यात जमा करणे.
(५) किसान क्रेडीट कार्ड पुरविणे.

सदर योजना एक राष्ट्रीयअभियान म्हणून राबविण्यात येत असून केंद्रीय वित्त मंत्री हे त्याचे प्रमुख आहेत. या योजनेंतर्गत देशभरात 7.50 कोटी खाती उघडण्यात येतील. त्यानंतर हे उद्दिष्ट १० कोटी खाती असे निश्चित करण्यात आले.

योजनेंतर्गत खाते उघडणाऱ्यास मिळणारे विशेष फायदे:-

(१) ठेवीवर व्याज.
(२) अपघात विमा छत्र रु.1 लक्ष.
(३) किमान ठेवीची अट नाही.
(४) आर्युविमा छत्र रु. 30 हजार.
(५) भारतात कुठेही पैशाचे हस्तांतरण.
(६) शासकीय योजनांच्या वैयक्तिक लाभार्थींना मिळणारे आर्थिक सहाय्य थेट खात्यात जमा.
(७) 6 महिनेपर्यंत समाधानकारकरित्या खाते वापरल्यास ओवरड्राहप्ट सुविधा.
(८) रुपी डेबीट कार्ड.
(९) एका कुटंबातील एका व्यक्तीला ओवरड्राप्ट सुविधा रु.5000/- पर्यंत.

राष्ट्रीय ग्रामीण जीवोन्नती अभियान याचे संचालक यांना राज्यात ही योजना राबविण्यासाठी "मिशन डायरेक्टर" म्हणून नेमण्यात आले आहे.

दिनांक ४ नोव्हेंबर, २०२० अखेर राज्यात २९१.९९ लाख खाती या योजनेंतर्गत उघडण्यात आली आहेत. यापैकी १६३.१६ लाख खाती ग्रामीण / निम्न ग्रामीण क्षेत्रातील आहेत.

प्रधानमंत्री जनधन योजना म्हणजे सर्वांना बँकींग, बचत, पैशाचे हस्तांतरण, पतपुरवठा, विमा, पेन्शन अशा बहुविध सुविधा किफायतशीररित्या उपलब्ध करुन देणारे राष्ट्रीय अभियान आहे.

६. <u>राज्य माहिती संचयिका</u> :-

धोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी विश्वासार्ह व वेळेवर माहिती उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने राज्य माहिती संचयिका (State Data Bank) (https://mahasdb.maharashtra.gov.in) निर्माण करण्यात आली असून दिनांक ०१ मे, २०१४ पासून कार्यान्वयीत झाली आहे. नियोजन विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक - रामासं-२०१३/प्र.क्र.२२७/का.१४१७, दिनांक ०७/०६/२०१४ नुसार दिनांक ०१/०८/२०१४ पासून धोरणात्मक व प्रशासकीय बाबींकरिता राज्य माहिती संचयिकेवरील माहितीच फक्त अधिकृत समजण्यात येणार असल्याबाबत शासनाने घोषित केले आहे. राज्य माहिती संचयिकेत विविध विभागांच्या माहिती समावेशनासाठी त्यांच्या ई-गव्हर्नन्स / संगणकीकरण प्रकल्पातील माहिती इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने समाविष्ट करण्यात येत असून, आवश्यकतेनुसार माहिती नोंदणी प्रणाली विकसित करण्यात येत आहे. राज्य माहिती संचयिका अद्ययावतीकरणाचे काम सातत्याने सुरु राहणार असून माहिती संचांची त्यात भर पडणार आहे.

७. **<u>डावी कडवी विचारसरणीग्रस्त जिल्हयांकरीता अतिरिक्त केंद्रीय सहाय्य :-</u>**

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार एकात्मिक कृती आराखडा कार्यक्रमांतर्गत डावी कडवी विचारसरणीग्रस्त जिल्हयाकरिता देण्यात येणारे अर्थसहाय्य सुरु राहणार आहे. सदर योजना आता डावी कडवी विचारसरणीग्रस्त ८८ जिल्हयांकरिता अतिरिक्त केंद्रिय सहाय्य (Additional Central Assistance for Left Wing Extremism affected Districts) या नावाने सन २०१३-१४ पासून राबविण्यात येत असून त्यामध्ये महाराष्ट्रातील गडचिरोली व गोंदियासह चंद्रपूर व भंडारा या दोन जिल्हयांचा समावेश करण्यात आला

आहे. आर्थिक वर्ष २०१३-१४ व २०१४-१५ करिता प्रती जिल्हा रु.३० कोटी प्रमाणे अर्थसहाय्य केंद्र शासनाकडून अनुज्ञेय ठरविण्यात आले आहे.

केंद्र शासनाच्या पूर्वाश्रमीच्या एकात्मिक कृती आराखडा (IAP) योजनेन्वये गडचिरोली व गोंदिया या जिल्हयांना एकूण रु.१६०.०० कोटी सन २०१०-११ ते २०१२-१३ पर्यंत निधी वितरीत करण्यात आला असून सन २०१३-१४ पासून डावी कडवी विचारसरणीग्रस्त जिल्हयांसाठी अतिरिक्त केंद्रीय सहाय्य (ACA) या योजनेंतर्गत रु.१३०.०० कोटी निधी गडचिरोली, गोंदिया, चंद्रपूर व भंडारा या जिल्हयांना वितरीत करण्यात आला आहे, असे एकूण रु.२९०.०० कोटी राज्यास केंद्र शासनाकडून प्राप्त झालेले आहेत. आतापर्यंत २४९.०५ कोटी खर्च झाले आहेत. केंद्र शासनाकडून सन २०१५-१६ पासून कोणताही निधी प्राप्त झालेला नाही. त्याचप्रमाणे चालू वर्षीही अद्याप निधी प्राप्त झालेला नाही.

८. **राज्यस्तरीय बँकर्स समिती :-**

विविध शासकीय विभागांकडून राबविण्यात येणा-या योजनांच्या लाभार्थ्यांना राष्ट्रीयकृत बँकांमार्फत वित्त सहाय्य/ कर्ज उपलब्ध करण्याबाबत असलेल्या तरतूदीस अनुसरुन बँकांकडून होणारा कर्ज पुरवठयासंदर्भात राज्य स्तरीय बँकर्स समितीच्या बैठकीत चर्चा करण्यात येते. त्या अनुषंगाने राज्य शासन व राज्यातील राष्ट्रीयकृत बँकांचा फोरम यामधील दुवा या अर्थाने नियोजन विभाग नोडल विभाग आहे.

९. प्रादेशिक ग्रामीण बँकांना भाग भांडवल देणे

ग्रामीण भागातील लहान व मध्यम शेतकरी, कृषि क्षेत्रातील कामगार वर्ग आणि लहान उद्योग इत्यादिंना कृषि, व्यापार, वाणिज्य, उद्योग आणि इतर सुविधा मिळून ग्रामीण भागाचा आर्थिक विकास व्हावा यासाठी प्रादेशिक ग्रामीण बँकांची निर्मिती, नियंत्रण आणि समापन करणे या उद्देशाने प्रादेशिक ग्रामीण बँका अध्यादेश, १९७५ लागू करण्यात आला व सन १९७६ मध्ये सदर अध्यादेश अधिनियमात रुपांतरित झाला. प्रादेशिक ग्रामीण बँकांचे ध्येय हे सहकारी बँकांकडे असलेले स्थानिक ज्ञान आणि ग्रामीण भागातील प्रश्नांशी असलेला परिचितपणा आणि वाणिज्यिक बँकांकडील व्यावसायिकपणा, ठेवींची चलनशीलता, आधुनिक दृष्टी या दोन्हीचा मिलाप करणे हे होते.

२. प्रादेशिक ग्रामीण बँकांसाठी सध्या अधिकृत भांडवलाची मर्यादा रु. ५.०० कोटी इतकी असून असे भांडवल केंद्र शासन, राष्ट्रीय बँक व पुरस्कर्ते यांच्या सल्ल्याने रु. २५.०० लक्ष पेक्षा कमी नाही इतक्या मर्यादेत वाढवू किंवा कमी करु शकते. विक्रीस काढलेल्या भांडवलात ५०% हिस्सा केंद्र शासन, १५% हिस्सा राज्य शासन आणि ३५% हिस्सा पुरस्कर्ती बँक यांचा असतो.

३. महाराष्ट्र राज्यात सध्या महाराष्ट्र ग्रामीण बँक व विदर्भ कोकण ग्रामीण बँक या दोन प्रादेशिक ग्रामीण बँका कार्यरत असून सदर बँकांची मुख्यालये अनुक्रमे औरंगाबाद व नागपूर येथे आहेत. अनुक्रमे बँक ऑफ महाराष्ट्र व बँक ऑफ इंडिया या दोन बँका पुरस्कर्त्या बँका आहेत.

प्रादेशिक ग्रामीण बँकांच्या संचालक मंडळावर राज्य शासनाचे प्रतिनिधी कार्यरत असून अशा नियुक्त प्रतिनिधींचा कार्यकाल हा कार्यभार स्वीकारल्यापासून दोन वर्षाचा असतो. प्रादेशिक ग्रामीण बँकांचे कार्यक्षेत्र व राज्य शासनाचे प्रतिनिधी याचा तपशील पुढीलप्रमाणे आहे :-

अ. क्र.	प्रादेशिक ग्रामीण बँक	कार्यक्षेत्र	राज्याने नियुक्त केलेले शासनाचे प्रतिनिधी
१	विदर्भ कोकण ग्रामीण बँक मुख्यालय : नागपूर	चंद्रपूर, गडचिरोली, वर्धा, भंडारा, गोंदिया, नागपूर, यवतमाळ, अकोला, बुलढाणा, अमरावती, वाशिम, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, कोल्हापूर, सातारा, सांगली, सोलापूर	१.अतिरिक्त आयुक्त, विभागीय आयुक्त कार्यालय, नागपूर. २.अतिरिक्त आयुक्त, विभागीय आयुक्त कार्यालय, अमरावती.
२	महाराष्ट्र ग्रामीण बँक मुख्यालय : औरंगाबाद	नांदेड, परभणी, हिंगोली, बीड, लातूर, जालना, उस्मानाबाद, औरंगाबाद, ठाणे, पुणे, अहमदनगर, जळगांव, नाशिक, रायगड, धुळे, नंदुरबार व पालघर	१.अतिरिक्त आयुक्त, विभागीय आयुक्त कार्यालय, औरंगाबाद २.अतिरिक्त आयुक्त, विभागीय आयुक्त कार्यालय, नाशिक.

सन २०१२-१३ अखेर राज्य शासनाच्या १५% हिश्श्याची रु.२४.१५ कोटी इतकी रक्कम पुनर्भांडवलीकरणाबाबत केंद्र शासनाच्या व नाबार्डच्या निदेशानुसार प्रादेशिक ग्रामीण बँकांना वितरीत करण्यात आली आहे.

सन २०२०-२१ करिता रु. २६.०० कोटी इतका निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आला आहे. केंद्र शासनाचे पत्र क्र. एफ-३/८/२०१०-आरआरबी, दि. २५ नोव्हेंबर, २०१९ नुसार आर्थिक वर्ष २०१९-२० ते २०२३-२४ या पाच वर्षांच्या कालावधीत विदर्भ कोकण ग्रामीण बँकेस रु.५८३.६१ कोटी व महाराष्ट्र ग्रामीण बँकेस रु. ४६.७१ कोटी पुनर्पुंजीकरण (Recapitalization) सहाय्य उपलब्ध करुन देण्याचे निर्देश आहेत. समक्रमांकाचे पत्र, दि. २० जानेवारी, २०२० नुसार विदर्भ कोकण ग्रामीण बँकेस पाच वर्षात उपलब्ध करून द्यावयाच्या एकूण रु. ५८३.६१ कोटी इतक्या रकमेपैकी सन २०१९-२० मध्ये रु.७८.४४ कोटी उपलब्ध करण्याबाबत कळविले आहे. केंद्र शासनाने सन २०१९-२० वर्षांसाठी मंजूर केलेला निधी रु. ७८.४४ कोटी इतक्या रकमेपैकी केंद्र हिस्सा रु. ३९.२२ कोटी व पुरस्कृत बँकेचा हिस्सा रु. २७.४५ कोटी वितरीत झालेला आहे. सन २०१९-२० या वर्षाकरीता मंजूर एकूण निधी रु. ७८.४४ चा १५% राज्य हिस्सा रु. ११.७७ कोटी विदर्भ कोकण ग्रामीण बँकेस वितरीत करण्यात आला आहे.

१०. केंद्र व राज्य शासनाच्या बँकिंगशी निगडित योजनांची प्रचार, प्रसिद्धी व समन्वय:-

जिल्हास्तरावर जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली "केंद्र व राज्य शासनाच्या बँकिंगशी निगडित योजनांची प्रचार, प्रसिद्धी व समन्वयाकरिता जिल्हास्तरीय समिती गठित करुन व या समितींना आवश्यकतेनुसार निधी उपलब्ध करुन माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाच्या माध्यमातून केंद्र शासनाने कार्यान्वित केलेल्या वित्तीय समावेशन उपक्रमामधील (i) रुपे कार्ड योजना; (ii) प्रधानमंत्री मुद्रा योजना; (iii) प्रधानमंत्री सुरक्षा विमा योजना; (iv) प्रधानमंत्री जीवन ज्योती विमा योजना; (v) प्रधानमंत्री जनधन योजना; (vi) स्टॅण्ड अप इंडिया; (vii) अटल पेंशन योजना तसेच केंद्र व राज्य शासनाचे इतर बँकिंग निगडित योजना जसे (i)वार्षिक पत आराखडा (ACP); (ii) पीक कर्ज (Crop Loans); (iii) महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवन्नोनती अभियान उपक्रमामधील समूह विकासासाठी स्वयंसहाय्यता गटांचे बँक लिंकेज; (iv) साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ; (v) महाराष्ट्र राज्य इमाव वित्त आणि विकास महामंडळ मर्यादित, (vi) संत रोहिदास चर्मोद्योग आणि चर्मकार विकास महामंडळ मर्यादित; (vii) महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादित; (viii) प्रधानमंत्री रोजगार हमी कार्यक्रम (PMEGP); (ix) शबरी आदिवासी वित्त व विकास महामंडळ मर्यादित; (x) अण्णासाहेब पाटील आर्थिक मागास विकास महामंडळ मर्यादित (xi) उडाण (UDAAN) सूक्ष्म आणि लघु उद्योगांसाठी पतहमी ट्रस्ट; (xii) गृहबांधणीसाठी प्रधानमंत्री आवास योजना; (xiii) शेतकऱ्यांसाठी किसान क्रेडिट कार्ड व पीक विमा; (xiv) उच्च शिक्षणासाठी शैक्षणिक कर्जे इ. केंद्र व राज्य शासनाच्या बँकिंगशी निगडित योजनांची प्रचार, प्रसिध्दी करण्याचे प्रस्तावित असून समितीची संरचना खालीलप्रमाणे आहे.

१	जिल्हाधिकारी	अध्यक्ष
२	मुख्य कार्यकारी अधिकारी जिल्हा परिषद	उपाध्यक्ष
३	प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा	सदस्य
४	जिल्हा कृषी अधिक्षक	सदस्य
५	उपसंचालक, औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था	सदस्य
६	जिल्हा उपनिबंधक सहकारी संस्था	सदस्य
७	महाव्यवस्थापक, जिल्हा उद्योग केंद्र	सदस्य
८	जिल्हा कौशल्य विकास अधिकारी	सदस्य
९	जिल्हा माहिती अधिकारी	सदस्य
१०	विकास महामंडळाचे जिल्हा व्यवस्थापक	सदस्य
११	सहाय्यक महाप्रबंधक, नाबार्ड	सदस्य
१२	जिल्हा अग्रणी बँक अधिकारी	सदस्य
१३	जिल्ह्यातील प्रमुख बँकांचे समन्वयक अधिकारी	सदस्य
१४	जिल्हा नियोज़न अधिकारी	सदस्य सचिव

सदर योजनेसाठी सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षात रुपये २० कोटी इतकी तरतूद करण्यात आली आहे.

११. शासनाद्वारे थेट लाभ हस्तांतरण (DBT) प्रक्रिया :- शासनाद्वारे थेट लाभ हस्तांतरण (DBT) प्रक्रियेवर मोठया प्रमाणात भर देण्यात येत असून जेणेकरुन लाभार्थ्यांना योजनांचा पूर्णपणे लाभ मिळेल आणि अनावश्यक गोष्टी टळू शकतील. शासनाच्या विविध कल्याणकारी योजनांमध्ये ज्या ठिकाणी शासनाद्वारे वस्तू स्वरुपात अनुदान देण्यात येत आहे अशा विविध कल्याणकारी योजनामधून मिळणारे लाभ हे थेट लाभार्थ्यांनाचा त्या ठिकाणी वस्तू स्वरुपात अनुदान देण्याऐवजी रोख रकमेच्या स्वरुपात अनुदान त्यांच्या आधार जोडणी झालेल्या बँक खात्यामध्ये देण्याबाबत शासनाने नियोजन विभागाच्या शासन निर्णय क्रमांक : डिसीटी-२३१६/प्र.क्र.१३३/का.१४१७, दिनांक ५.१२.२०१६ व दिनांक ३ मार्च २०१७ अन्वये मान्यता दिली आहे. सदर निर्णयामुळे लाभार्थ्याला आवश्यक असणाऱ्या वस्तूची गुणवत्ता तपासून व भाव करुन चांगली वस्तू खरेदी करता येईल अशी वस्तू स्थानिक पातळीवरच लाभार्थी खरेदी करणार असल्याने स्थानिक उद्योग व्यावसायिकांना लाभ होईल. रोख रकमेच्या स्वरुपात लाभ वाटप केल्यामुळे शासनाच्या कार्यपध्दतीत अधिक पारदर्शकता येईल व संख्यात्मक तसेच गुणात्मक वाढ होईल.

१२.रोजगार हमी योजना -:

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना ही केंद्र शासनाची महत्वाकांक्षी योजना असून महाराष्ट्राच्या ३४ जिल्हयांमध्ये सदर योजना सन २००८ पासून राबविण्यात येत आहे. योजनेचे प्रमुख उद्दीष्ट ग्रामीण भागातील अकुशल मजुरांना रोजगार उपलब्ध करुन देऊन कायम स्वरुपात टिकाऊ मालमत्ता निर्माण करणे हे आहे. योजनेत सार्वजनिक तसेच वैयक्तिक लाभाच्या योजनांचा समावेश असून, भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ४१ नुसार नागरिकांच्या कामाच्या हक्काचे रक्षण करण्यात येते.

१३. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना -:

महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियमाची अंमलबजावणी १९७७ पासून महाराष्ट्रात सूरु झाली. राज्यात महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ नुसार दोन योजना सुरु होत्या-:

१) ग्रामीण भागात अकुशल व्यक्तींकरिता रोजगार हमी योजना
२) वैयक्तिक लाभाच्या योजना

सदर योजनांना राज्य शासनाच्या निधीतून अर्थसहाय्य केले जात होते.

सन २००५ मध्ये केंद्र शासनाने संपूर्ण भारतात राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी अधिनियम (विद्यमान नाव - महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी अधिनियम) लागू केला. तसेच केंद्र शासनाने ज्या राज्यांनी पूर्वीपासूनच रोजगार हमी अधिनियम मंजूर केला होता, अशा राज्यांना केंद्र शासनाच्या अधिनियमातील कलम २८ अन्वये त्यांचा कायदा राबविण्याची मुभा दिली होती.

तद्नुसार महाराष्ट्र शासनाने सन २००६ मध्ये पूर्वीचा कायदा ठेवण्याचा पर्याय स्वीकारला आहे. मात्र विधानमंडळाने केंद्रीय कायदयास अनुसरून राज्यास निधी मिळविण्याच्या अनुषंगाने

१९७७ च्या कायदयात आवश्यक त्या सुधारणा केल्या, त्यामुळे योजना राबविण्याच्या कार्यपध्दतीत बदल झाला आहे.

सद्य:स्थितीत राज्यात महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ (सन २०१४ मध्ये बदल केल्याप्रमाणे) अंमलात आहे व या कायदयांतर्गत खालील दोन योजना सुरु आहेत.

अ) महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना महाराष्ट्र (MGNREGS) या योजनेंतर्गत केंद्र शासन १०० दिवस प्रति कुटुंब रोजगाराची हमी देते व १०० दिवस प्रति कुटुंब मजुरीच्या खर्चासाठी निधी पुरवते. प्रति व्यक्ति १०० दिवसांवरील मजुरांच्या मजुरीच्या खर्चाचा आर्थिक भार राज्य शासन उचलते.

ब) महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ कलम (७)(दहा) नुसार वैयक्तिक लाभाच्या योजना अनुदान तत्त्वावर प्रतिपूर्ती योजना म्हणून राबविण्यात येतात.

उदा. १) जवाहर / धडक सिंचन विहीर योजना

२)रोहयोंतर्गत फळबाग लागवड योजना

याशिवाय राज्य शासनाचा निधी पुढील बाबींकरिता वापरला जातो.

१) राज्य रोजगार हमी योजनेतील प्रगतीपथावरील अपूर्ण (कुशल) कामे पूर्ण करण्याकरिता.
२) राज्य रोजगार हमी योजनेंतर्गत भूसंपादन केलेल्या जमिनीचा मोबदला देण्याकरिता.
३) मजुरी दरांतील वाढीव फरक
४) योजनेंतर्गत होणा-या कुशल भागावरील खर्चाच्या २५% खर्च
५) शेत तेथे शेततळे ही योजना (योजनेतर) शासनाने सुरु केली असुन या योजनेंतर्गत विविध आकारमानाची शेततळी अनुज्ञेय असून लाभार्थ्यास शेततळयाच्या आकारमानानुसार अनुदान देय राहणार असून अनुदानाची कमाल मर्यादा रु.५०,०००/- इतकी आहे.
६) क वर्ग नगरपालिकांमध्ये महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेंतर्गत कामे सुरु करण्यात आली असून सूक्ष्म पाणलोट विकासावरही भर देण्यात आला आहे.
या योजनेचा खर्च व मनुष्यदिन निर्मितीबाबतची गेल्या तीन वर्षांचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे. (मनुष्यदिन निर्मिती कोटीत)

वर्ष	खर्च (कोटी)	मनुष्यदिन निर्मिती (कोटी)
२०१७ - २०१८	२५९३.६८	८.२५
२०१८ - २०१९	२३६२.९३	८.४६
२०१९ - २०२०	१९९६.५८	६.३०
२०२० - २०२१ (माहे ०७ डिसेंबर, २०२० पर्यंत)	११६६.८६	४.०३

राज्य रोजगार हमी योजनेंतर्गत दि. ०१ एप्रिल २००८ रोजी एकुण १०१३५ कामे अपूर्ण होती. त्यापैकी दिनांक ३०/०६/२०१५ पर्यंत ९९८८ कामे पूर्ण झाली/वगळण्यात आली आहेत. दिनांक ३०/०६/२०१५ रोजी १४७ कामे अपूर्ण होती. जुन्या रोजगार हमी योजनेतील शासनमान्य यादीतील दिनांक ३०/०६/२०१५ रोजी जी अपुर्ण कामे शिल्लक आहेत, अशी कामे जुन्या रोजगार हमी योजनेशिवाय इतर योजनेतून पूर्ण करणेबाबत दिनांक १८/०५/२०१६ रोजी मा.मुख्यमंत्री यांच्या मान्यतेने शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. त्यानुसार अशी कामे रोजगार हमी योजनेशिवाय इतर योजनेतून पूर्ण करण्याची जबाबदारी जिल्हाधिकारी व संबंधीत यंत्रणा यांच्यावर सोपविण्यात आली आहे. सध्या जुन्या रोजगार हमी योजनेमध्ये अपूर्ण कामे सुरु नाहीत.

<u>महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेचे उद्दिष्ट -</u>

अकुशल काम करण्यास इच्छुक असणा-या प्रत्येक कुटुंबातील प्रौढ व्यक्तीला योजनेंतर्गत १०० दिवस प्रति कुटुंब रोजगाराची हमी देण्यात आली असून, त्या माध्यमातून स्थायी स्वरुपाची मालमत्ता निर्माण करणे हे या योजनेचे मूळ उद्दिष्ट आहे. त्याचप्रमाणे ग्रामीण भागातील शेतकरी / शेतमजुरांना या अधिनियमाच्या माध्यमातून रोजगाराचा हक्क प्रदान करणे, सामाजिक सुरक्षा देणे, महिला व दुर्बल घटकांचे सबलीकरण करणे, तसेच पंचायत राज संस्थांचे बळकटीकरण करण्यावर योजनेत भर देण्यात आला आहे.

योजनेंतर्गत सार्वजनिक व वैयक्तिक लाभाची कामे घेता येतात. सार्वजनिक कामांपैकी प्रामुख्याने जलसंधारण व जलसंवर्धनाची कामे, दुष्काळ प्रतिबंधक कामे (वनीकरणासह), रस्त्याची कामे घेण्यात येतात. वैयक्तिक लाभाच्या कामांमध्ये अनुसुचित जाती/जमाती, दारिद्र्यरेषेखालील, भू-सुधार खालील व इंदिरा आवास योजनेचे लाभार्थी, लहान व सीमांत शेतकरी यांच्या जमिनीसाठी जलसिंचन निर्माण करणारी कामे, फळबाग लागवड व भू-सुधार कामे , तसेच कृषि संदर्भातील कामे, पशुधन संदर्भातील कामे, मत्स्यव्यवसाय अनुषंगिक कामे, ग्रामीण क्षेत्रात पिण्याच्या पाण्यासंबंधी तसेच ग्रामीण स्वच्छतेसंबंधीत कामे घेण्यात येतात.

तसेच,

१) गावातील शाळा, प्राथमिक आरोग्य केंद्र आणि स्मशानभूमी यांना जोडणारे प्रमुख तीन रस्त्यांची कामे करण्यास प्राधान्य देण्यात आले आहे.
२) महिला व बाल विकास विभागाच्या ICDS या योजनेशी अभिसरण करून अंगणवाडी केंद्र इमारतीची बांधकामे करण्यात येणार आहेत.
३) मनरेगा अंतर्गत १०० दिवस मजुरी पूर्ण केलेल्या कुंटुंबातील एका सदस्यास कौशल्यवृद्धीचे प्रशिक्षण देऊन त्यांना स्वत: सक्षम होणेच्या दृष्टीने ग्राम विकास विभागाच्या महाराष्ट्र राज्य

ग्रामीण जीवनोन्नती अभियान (MSRLM) यांचे समवेत अभिसरणामार्फत Project LIFE-MGNREGA राबविण्याचे प्रस्तावित आहे.

४) रेशीम उद्योग विकासाची योजना रेशीम विभागाद्वारे संपूर्ण राज्यात तीन वर्षांसाठी राबविण्यात येत असून त्याअंतर्गत तुती लागवड कार्यक्रम तीन वर्षांसाठी घेण्यात आला आहे. तसेच या योजनेअंतर्गत टसर ,अर्जुन ,व ऐन रोपांची लागवड करण्यात येते .

५) जून ,२०१५ ते जून, २०१८ या कालावधीत १ लक्ष सिंचन विहीरी पूर्ण करण्याचा कार्यक्रम घेतला आहे.

६) राज्यामध्ये महात्मा गांधी नरेगा योजना राबविताना अभिसरणातून कामे घेण्याबाबत तसेच मनरेगा योजना राबविण्याच्या स्वरुपामध्ये लक्षणीय बदल करण्याच्या अनुषंगाने राज्यामध्ये समृध्द महाराष्ट्र जनकल्याण योजना राबविण्याबाबत शासन निर्णय दिनांक ०१ ऑक्टोबर, २०१६ रोजी निर्गमित करण्यात आलेला आहे. त्यास अनुसरुन मनरेगा अंतर्गत अनुज्ञेय वैयक्तीक व सार्वजनिक लाभाची ११ कामे मोठया प्रमाणात घेण्यात येत आहे. यामध्ये अहिल्यादेवी सिंचन विहिरी, अमृतकुंड शेततळे, भू-संजीवनी व्हर्मी कंपोस्टिंग, भू-संजीवनी नाडेप कंपोस्टिंग, कल्पवृक्ष फळबाग लागवड, निर्मल शौचालय, निर्मल शोषखड्डे, समृध्द गाव तलाव, इतर समृध्द जलसंधारणाची कामे, अंकुर रोपवाटिका, नंदनवन वृक्ष लागवड, संगोपन व संरक्षण, ग्राम सबलीकरणाची समृध्द ग्राम योजना अशी ११ प्रमुख्य कामे घेण्यात येणार आहेत. याव्दारे मनरेगा अंतर्गत पात्र लाभार्थ्यांना वैयक्तीक लाभाच्या कामांचा लाभ मिळणार असून, त्याव्दारे त्यांचे जीवनमान उंचावण्यास निश्चितच मदत होणार आहे. तसेच या सार्वजनिक लाभांच्या कामांमुळे ग्रामीण भागाचा विकास होणार आहे.

फलोत्पादन योजना

राज्यातील कोरडवाहू शेतीचे प्रमाण जवळपास ८५ टक्के असल्याने या शेतीवर अवलंबून राहणा-या लक्षावधी अल्प आणि अत्यल्प भूधारकांच्या शेती पध्दतीत परिवर्तन घडवून आणून पावसाच्या लहरीपणामुळे या शेतक-यांची आर्थिक दुर्बलता यावर मात करण्याच्या दृष्टीने सन १९९०-९१ पासून रोजगार हमी योजनेशी निगडीत फलोत्पादन कार्यक्रम कृषि विभागामार्फत राबविण्यात येत आहे. या कार्यक्रमांअंतर्गत विविध फळझाडांखाली १९९० पूर्वी असलेले २.४२ लाख हेक्टर क्षेत्र धरुन सन २०१३-१४ अखेर १८.३६ लाख हेक्टर पर्यन्त पोहोचले असून लाभ घेतलेल्या शेतक-यांची संख्या २१.११ लाख आहे

या योजनेंतर्गत खालीलप्रमाणे पिके घेण्यात येतात

१) कोरडवाहू पिक - आंबा काजू, बोर, सीताफळ, आवळा, फणस कोकण, जांभूळ, कवठ, जोजोबा, बांबू, जॅट्रोफा.

२) बागायती पिके - नारळ, संत्रा, मोसंबी, चिकू डाळींब, पेरु, अंजीर, कागदी लिंबू, सुपारी, तेलताड, रबर, पानपिंपरी.

३) नारळ बागेत अंतरपिकासाठी लागवड- मिरी, लवंग, जायफळ, दालचिनी, सुपारी.

४) औषधी व सुगंधी वनस्पती - आइरल, अर्जुना, असन, अशोका, बेल, गुग्गळ, लोध्रा, रक्तचंदन, शिवण, टेटू, बेहडा, डिकेमाली, हिरडा, रिठा वावडींग, करंज.

५) भात खाचराच्या बांधावर लागवड - आंबा, काजू पेरु, नारळ व आवळा.

कोकण क्षेत्रातील लाभार्थ्यांसाठी किमान भूक्षेत्राची मर्यादा ०.१ हेक्टर आणि कमाल १० हे. अशी आहे. कोकणव्यतिरिक्त इतर क्षेत्रातील किमान भूक्षेत्राची मर्यादा ०.२० हेक्टर व कमाल ४ हेक्टर अशी आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण बँकेचे (नाबार्ड) व्याख्यानुसार मागास जाती, अल्पभूधारक या योजनेचा १००% लाभ घेऊ शकतात. इतर प्रवर्गांना १००% मजूरी आणि ७५% साहित्य रकमेची प्रतिपूर्ती मिळते. त्यानुसार ९०% अनुदान शासनामार्फत देण्यात येते.

दिनांक २४ नोव्हेंबर, २००५ च्या शासन निर्णयानुसार देय अनुदानाचे वाटप तीन वर्षापर्यंत करण्यात येते. सन २००५-०६ पासून लागवड करण्यात येणा-या फळपिकांकरिता अनुदान वाटप एकूण अनुदानाच्या पहिल्या वर्षी ५० टक्के, दुस-या वर्षी ३० टक्के व तिस-या वर्षी २० टक्के या प्रमाणात देय असून लाभधारकाचे अनुदान त्यांच्या बँक खात्यामध्ये धनाकर्षाद्वारे जमा करण्यात येते. सन २००५-०६ पासून लागवड करण्यात येणा-या सर्व फळपिकाकरिता (बागायती व कोरडवाहू) ज्या लाभार्थ्यांची दुस-या वर्षी ७५ टक्के आणि तिस-यावर्षी ९० टक्के झाडे जिवंत असतील त्या लाभार्थ्यांना दुस-या व तिस-या वर्षाचे अनुदान देय आहे.

शेत परिस्थिती, फळबाग जिवंत मरीचे प्रमाण तसेच प्रत्यक्ष केलेल्या बाबी लक्षात घेऊन अनुदान वाटप करण्यात येते, सन, २०१७-१८, २०१८-१९ व २०१९-२० या वर्षात फलोत्पादन कार्यक्रमासाठी अनुक्रमे रू.रु.१६.६५ कोटी, रु.१०.३९ कोटी व रु.निरंक अनुदान वितरीत करण्यात आलेले आहे. तथापि, सन २०२०-२१ या आर्थिक वर्षात कोवीड-१९ च्या पार्श्वभूमीवर मंजूर अर्थसंकल्पीय तरतुदीच्या ३३ टक्के मर्यादेत निधी वितरीत करण्यात आलेला असल्यामुळे तसेच अद्याप जिल्हयांकडून मागणी प्राप्त न झाल्यामुळे अनुदान वितरीत करण्यात आलेले नाही. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण राजगार हमी योजने अंतर्गत वैयक्तिक लाभार्थी योजने अंतर्गत अनुसूचीत जाती , अनु. जमाती, दारिद्रय रेषेखालील लाभार्थी, भूसुधार योजनेचे लाभार्थी, इंदिरा आवास योजनेतील लाभार्थी, आणि कृषी कर्जमाफी योजना २००८ नुसार लहान (small) व सिमांत (marginal) शेतक-यांच्या शेतामध्ये फलोत्पादन कार्यक्रम घेण्यात येतो. याबाबत दिनांक २९ जुन, २०११ च्या शासन निर्णयान्वये फलोत्पादन कार्यक्रमाचे आर्थिक मापदंड निश्चित करण्यात आले आहे.

तसेच सन २०११-१२ वर्षासाठी ५०,००० हेक्टर लागवडीचे उद्धिष्ट देण्यात आले होते. त्यापैकी ३२,१३३ हेक्टर क्षेत्रावर लागवड करण्यात आली आहे. सन २०१२-१३ वर्षात २०,००० हेक्टर उद्दिष्ट देण्यात आले होते, प्रत्यक्षात २०,७७६ हेक्टर वर लागवड करण्यात आली. सन २०१४-१५ वर्षासाठी देण्यात

आलेल्या ११,२०० हेक्टर लक्षांकापैकी १०,६९८ हेक्टरचे उद्दिष्ट साध्य करण्यात आले आहे. सन २०१५-१६ वर्षासाठी फलोत्पादन कार्यक्रमासाठी ७,००० हेक्टरचा लक्षांक देण्यात आला होता. सन २०१६-१७ मध्ये सर्वसाधारण लाभार्थ्यांसाठी ३३९४ हेक्टर क्षेत्रावर व विशेष घटक योजनांतर्गत १७५० हेक्टर क्षेत्रावर राबविण्याचे उद्दिष्ट आहे. सन २०१६-१७ या वर्षासाठी जिल्हानिहाय व फळपीकनिहाय उद्दिष्ट निश्चित करण्यासाठी संचालक, फलोत्पादन, कृषि आयुक्तालय, पुणे यांना प्राधिकृत करण्यात आलेले आहे.

सन २०१६-१७ मध्ये रोजगार हमी योजनेमार्फत राबविण्यात येणा-या मागेल त्याला शेततळे व ११,००० सिंचन विहीरी या योजनेमुळे मोठया प्रमाणात साठा उपलब्ध होणार असल्याने ३० नोव्हेंबर नंतरही फळबाग लागवड करणे शक्य असल्याने फळबाग लागवडीच्या कार्यक्रमास दिनांक १३ डिसेंबर, २०१६ च्या शासन निर्णयाव्दारे दिनांक ३१ जानेवारी, २०१७ पर्यंत मुदतवाढ देण्यात आलेली आहे.

जवाहर विहीर / धडक सिंचन विहीर योजना

राज्यात रोजगार हमी योजने अंतर्गत अल्पभूधारक शेतक-यांच्या जमिनीवर जवाहर विहीरी घेण्याचा कार्यक्रम शासनाने हाती घेतला आहे. तसेच विदर्भातील बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व वर्धा या ६ जिल्ह्यांकरिता धडक सिंचन विहीर कार्यक्रम सन २००६ पासून घेण्यात आला आहे याबाबत दिनांक १ जुलै, १९९९ च्या शासन निर्णयानुसार मार्गदर्शक तत्त्वे विहीत करण्यात आली आहेत. त्यानुसार लाभार्थ्याकडे ०.६० हेक्टर जमीन असणे आवश्यक आहे. विहिरींचे काम करण्याची जबाबदारी लाभार्थ्याची असून विहिर मंजूर झाल्यापासून १४ महिन्यांचे आत विहिरीचे बांधकाम पूर्ण करणे आवश्यक आहे. जवाहर विहीर कार्यक्रमासाठी लाभार्थ्यांच्या निवडीबाबत शासन निर्णय दिनांक ११ ऑगस्ट, २००८ अन्वये निर्णय घेण्यात आला आहे. तर धडक सिंचन विहीर कार्यक्रमासाठी लाभार्थ्यांच्या निवडीबाबत शासन निर्णय दिनांक २३ जानेवारी, २००९ अन्वये निर्णय घेण्यात आला आहे.

जवाहर विहीर कार्यक्रमांतर्गत लाभार्थी निवडीसाठी दिनांक २४ मे, २००२ अन्वये जिल्हा व तालुका समन्वय समित्या गठीत करण्यात आल्या आहेत. धडक सिंचन विहीर कार्यक्रमांतर्गत लाभार्थी निवडीसाठी दिनांक २३ मार्च, २०११ च्या शासन निर्णयानुसार मा.पालक मंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात आली आहे. या समित्यांना लाभार्थी निवडीचे पूर्ण अधिकार देण्यात आले आहेत.

या योजने अंतर्गत लाभार्थ्यास विहिर मंजूर झाल्यावर विहिरीचे काम सुरु करणेसाठी रु.१०,०००/- अग्रिम देण्यात येतो. सदर योजना अनुदानित स्वरुपाची प्रतिपुर्ती योजना असल्याने लाभार्थी जसजसे विहिरीचे काम पुर्ण करील त्यानुसार झालेल्या कामाचे मोजमाप करुन लाभार्थ्यास अनुदान देण्यात येते.

सन २००७-०८ व २००८-०९ मधील जवाहर/धडक सिंचन विहीर कार्यक्रमातील देण्यात आलेल्या लक्षांकापैकी लाभार्थी निकषानुसार अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती तसेच लहान व सिमांत शेतकरी या प्रवर्गातील पात्र लाभार्थ्यांच्या विहीरी महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना , महाराष्ट्र या योजने अंतर्गत वर्ग करण्यात आल्या आहेत. तर इतर लाभार्थ्यांच्या जवाहर/ धडक सिंचन विहीरीच्या देय असलेल्या रू.१ लक्ष अनुदानात वाढ करण्यात आली असून सदर अनुदान रु.२.५० लक्ष च्या मर्यादेत करण्यात आले आहे. याबाबतचा शासन निर्णय दिनांक २३ जानेवारी २०१४ रोजी निर्गमित करण्यात आला आहे.

सद्य:स्थितीत राज्यात ३४९६१ जवाहर विहिरी तर ३५९८५ धडक सिंचन विहिरी पूर्ण झाल्या आहेत. नरेगा अंतर्गत वर्ग करण्यात आलेल्या व सद्य:स्थितीत अपूर्ण असलेल्या १०३२० विहिरी व रद्द केलेल्या विहिरींपैकी परत सुरु करणे शक्य असलेल्या ८००७ विहिरी अशा एकूण १८३२७ विहिरी परत धडक सिंचन विहिर योजनेत पूर्ण करण्याचा निर्णय दिनांक ०३ नोव्हेंबर, २०१५ रोजी मंत्रीमंडळाने घेतला आहे. अपूर्ण असलेल्या धडक सिंचन विहिरी पूर्ण करणेसाठी दिनांक ३०/०६/२०१८ पर्यंत मुदतवाढ देण्यात आली आहे.

जानेवारी, २०१६ अखेर नरेगात वर्ग केलेल्या १०३२० विहीरींपैकी १००७ विहीरी पूर्ण झाल्या असून ९३१३ विहीरी प्रगती पथावर आहेत. रोजगार हमी योजनेअंतर्गत घेण्यात येणा-या जवाहर/धडक सिंचन विहिर योजनेसाठी सन २०१७-१८ वर्षासाठी रुपये ५७.९१ कोटी, सन २०१८-१९ वर्षासाठी रुपये ४०.०० कोटी व सन २०१९-२० वर्षासाठी रु.२४.०० कोटी इतका निधी वितरीत करण्यात आला आहे.

नागपूर विभागातील गडचिरोली, भंडारा, चंद्रपूर, गोंदीया व नागपूर या पाच जिल्हयात सिंचन विहिरींचा धडक कार्यक्रम घेण्याचे तसेच सदर कार्यक्रमासाठी लागणारा निधी योजनेतर Drought Mitigation Measures अंतर्गत मदत व पुनर्वसन विभागामार्फत उपलब्ध करुन देण्याचे मा.मुख्यमंत्री यांचे निर्देश होते. त्यास अनुसरुन दिनांक ११ सप्टेंबर, २०१६ च्या शासन निर्णयान्वये एकूण ११,००० विहिरींचा लक्षांक सदर पाच जिल्हयांकरिता देण्यात आलेला आहे. तसेच चंद्रपूर जिल्हयाकरिता वाढीव ६१४ विहीरींचा लक्षांक देण्यात आलेला आहे. त्याकरिता महसूल व वन विभागाने त्यांच्या दिनांक १६ नोव्हेंबर, २०१६ च्या शासन निर्णयान्वये रु.२७५ कोटी इतका निधी या रोहयो प्रभागास उपलब्ध करुन दिलेला आहे.

उपरोक्त नमूद केल्यानुसार लक्षांक देण्यात आलेल्या ११,६१४ विहिरींपैकी ११,५८४ विहिरींचे कार्यारंभ आदेश देण्यात आले आहे.

मागेल त्याला शेततळे

सदर योजनेस दिनांक ०९ फेब्रुवारी, २०१६ रोजीच्या मंत्रीमंडळ बैठकीत मान्यता दिली असून या योजनेअंतर्गत विविध आकारमानाची ७ शेततळी अनुज्ञेय आहेत. लाभार्थ्यास शेततळयाच्या आकारमानानुसार अनुदान देय राहणार असून अनुदानाची कमाल मर्यादा रु.५०,०००/- इतकी आहे. या योजनेसाठी लागणारा निधी Drought Mitigation Measures अंतर्गत मदत व पुनर्वसन विभागाकडून उपलब्ध होणार आहे. मदत व पुनर्वसन विभागाच्या दिनांक १०/०५/२०१६ रोजीच्या शासन निर्णयाव्दारे रु.१५० कोटी निधी विभागास उपलब्ध करुन दिलेला असून तो आयुक्त, कृषि संचालनालय, पुणे यांना देण्यात आलेलाआहे. नियोजन विभागाच्या दिनांक १०/१०/२०१६ रोजीच्या शासन निर्णयाव्दारे ५० पैसे आणेवारीची अट शिथील करुन ही योजना राज्यातील सर्व जिल्हात राबविण्यास मान्यता देण्यात येऊन १,११,१११ इतका सुधारीत लक्षांक देण्यात आलेला आहे.

तक्ता ४ TABLE IV

नियोजन विभागातील (खुद्द) कर्मचारी गोषवारा

नियोजन विभागातील (खुदद) कर्मचारी गोषवारा :

Personal Summary of Planning Department (Proper)

क्र.	पदनाम	वेतनमान	पदसंख्या			Designation
		Scale Matrix	नियोजन	रोहयो	एकूण	
१	२	३	४	५	६	७
१	राजपत्रित (गट-अ व ब)					Gazetted (Group A and B)
	अप्पर मुख्य सचिव व विकास आयुक्त (भा.प्र.से)	संवर्ग पद	१	--	१	Additional Chief Secretary and Development Commissioner (I A S)
	सहसचिव/उप सचिव	एस २७, रु ११८५००-२१४१००	८	२	१०	Joint Secretary / Deputy Secretary
	अवर सचिव	एस २३, रु ६७७००-२०८७००	८	२	१०	Under Secretary
	विशेष कार्य अधिकारी (पत व पध्दती)	एस २३, रु ६७७००-२०८७००	१	०	१	Officer on Special Duty (Credit & System)
	सह संचालक (खासदार स्थानिक क्षेत्र विकास कार्यक्रम	एस २३, रू ६७७००-२०३७००	१		१	Joiny Direct M.P.L.A.D.S
	विशेष कार्य अधिकारी	एस २३, रु ६७७००-२०८७००	१	०	१	Officer on Special Duty
	लेखा अधिकारी (गट अ) सहायक संचालक (लेखा)	एस २०, रु ५६१००-१७७५००	०	१	१	Assistant director (Accounts)
	वरिष्ठ स्वीय सहायक	एस २३, रु ६७७००-२०८७००	१	०	१	Senior P. A.
	गट ब					
	कक्ष अधिकारी	एस २०,	२९	१२	४१	Section Officer

क्र.	पदनाम	वेतनमान	पदसंख्या			Designation
		Scale Matrix	नियोजन	रोहयो	एकूण	
१	२	३	४	५	६	७
		रु ५६१००-१७७५००, एस १७, रु ४७६००-१५११००				
	संशोधन अधिकारी	एस १५, रू ४१८००-१३२३००	४	१	५	Research Officer
	लेखाधिकारी	एस १६, रु ४४९००-१४२४००	०	१	१	Accounts Officer
	ग्रंथपाल व संदर्भ अधिकारी	एस १५, रु ४१८००-१३२३००	१	०	१	Librarian
	लघुलेखक (निवडश्रेणी)	एस १६, रु ४४९००-१४२४००	२	१	३	Steno (Selection Grade)
	एकूण गट-ब (राजपत्रित)		३६	१५	५१	Total Group B (Gaz.)
	गट-ब अराजपत्रित					२. Group B - Non Gazetted
	सहायक कक्ष अधिकारी	एस १४, रु ३८६००-१२२८००	४१	६	४७	Assistant
	सहायक लेखाधिकारी	एस १५, रु ४१८०० -१३२३००	०	१	१	Assistant Accounts officer
	संशोधन सहायक	एस १४, रू ३८६००-१२२८००	३	३	६	Research Assistant
	लघुलेखक (उच्चश्रेणी)	एस १५, रु ४१८००-१३२३००	७	१	८	Steno (Higher Grade)
	लघुलेखक (निम्नश्रेणी)	एस १४, रु ३८६००-१२२८००	१३	३	१६	Steno (Lower Grade)
	एकूण गट-ब अराजपत्रित		६४	१४	७८	Total Group B (Non Gaz.)
	गट-क					३. Group - C
	सांख्यिकी सहायक	एस १०, रू २९२००-९२३००	२	०	२	Stat. Assistant
	लघुटंकलेखक	एस ८, रु २५५००-८११००	३	०	३	Steno - Typist
	लिपिक टंकलेखक	एस ६, रु १९९००-६३२००	४६	४	५०	Clerk - Typist
	वाहनचालक	एस ६, रु १९९००-६३२००	३	०	३	Driver

क्र.	पदनाम	वेतनमान	पदसंख्या			Designation
		Scale Matrix	नियोजन	रोहयो	एकूण	
१	२	३	४	५	६	७
	एकूण गट-क		५४	४	५८	
	गट -ड					४. Group D
	हवालदार	एस ३, रु १६६००-५२४००	१	०	१	Havaldar
	नाईक	एस ३, रु १६६००-५२४००	४	०	४	Naik
	आवेष्टक	एस ३, रु १६६००-५२४००	१	०	१	Packer
	रोनिओ चालक/झेरॉक्स यंत्र चालक	एस ३, रु १६६००-५२४००	१	०	१	Roneo Operator / Xerox Operator
	शिपाई	एस १, रु १५०००-४७६००	२४	०	२४	Peon
	एकूण गट ड		३१	०	३१	Total (Group D)
	एकूण १+२+३+४		२०६	३८	२४४	Total १+२+३+४

नियोजन विभाग- राज्य नियोजन मंडळ कर्मचारी विषयक गोषवारा
(राज्य नियोजन मंडळाची पदे १/८/१९९५ पासून मंजूर)
Personnel summary of State Planning Board of Planning Department

अ. क्र. S. no	पदनाम	वेतनमान Scale Matrix	मंजूर पदे No of Posts एकूण Total	Designation
१	२	३	४	५
१	गट-अ			१.Group A
	खाजगी सचिव	एस २५, रु.७८८००-२०९२००	१	Private Secretary
	एकूण गट-अ		१	Total Group A
२	गट-ब-राजपत्रित /अराजपत्रित			२.Group B-Gazatted /Non-Gaz
	स्वीय सहायक	एस १४, रू ३८६००-१२२८००, एस १५, रु ४१८००-१३२३००	३	Personal Assistant
	लघुलेखक (उच्चश्रेणी/ निम्नश्रेणी)	एस १५, रु ४१८००-१३२३०० / एस १४, रू ३८६००-१२२८००	२	Steno (Higher Grade / Lower Grade)
	एकूण गट ब		५	
३	गट क			३. Group C
	लिपिक टंकलेखक	एस ६, रु १९९००-६३२००	२	Clerk Typist
	वाहनचालक	एस ६, रु१९९००-६३२००	१	Driver
	एकूण गट क		३	
४	गट ड			४. Group D
	चोपदार	एस ६, रु १९९०० -६३२००	१	Chopdar
	शिपाई /संदेश वाहक	एस १, रु १५०००-४७६००	५	Peon/Messenger
	एकूण गट ड		६	Total Group D

मानव विकास कार्यक्रमा अंतर्गत असणा-या कर्मचा-यां विषयक गोषवारा

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन संरचने मधील वेतनस्तर (7 वा वेतन आयोगानुसार) ग्रेड वेतन	पदसंख्या	Designation
1	आयुक्त	पारिश्रमिक वेतन	1	Commissioner
2	उप आयुक्त (मानव विकास) तथ सह संचालक,अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय (गट अ)	(एस-२३-६७७००-२०८७००)	१	Dy.Commissioner (H.D.) and Asstt.Director, Directorate of Economics and Statistics (Group A)
3	सहाय्यक आयुक्त मानव विकास तथा उप संचालक,अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय (गट अ)	(एस-२०-५६१००-१७७५००)	१६	Assistant Commissioner (H.D.) and Dy.Director, Directorate of Economics and Statistics (Group A)
4	लेखाधिकारी,गट-ब लेखा व कोषागारे संचालनालय	(एस-१६-४४९००-१४२४००)	१	Accounts Officer , Directorate of Acctts. and Treasury(Group B)
5	सहा.जिल्हा नियोजन अधिकारी,अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय	(एस-१५-४१८००-१३२३००)	२३	Asstt.District Planning Officer , Directorate of Economics and Statistics
6	संशोधन सहायक,अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय	(एस-१४-३८६००-१२२८००)	२३	Research Assistant , Directorate of Economics and Statistics
7	सांख्यिकी सहायक,अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय	(एस-१०-२९२००-९२३००)	२५	Statistical Assistant, , Directorate of Economics and Statistics
8	लघु लेखक (मराठी) (निम्न श्रेणी)	(एस-१४-३८६००-१२२८००)	१	Steno (Marathi)
९	लिपिक	(एस-६-१९९००-६३२००)	२	Clerk
१०	शिपाई	(एस-१-१५०००-४७६००)	२	Peon
	एकूण		९५	

महाराष्ट्र सुदूर संवेदन उपयोजन केंद्र, नागपूर अंतर्गत असणा-या कर्मचा-यांविषयक गोषवारा

Summary of Staff under Maharashtra Remote Sensing Application Centre, Nagapur

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन संरचने मधील वेतनस्तर (7 वा वेतन आयोगानुसार)	पदसंख्या 2021-22	*Designation*
1	डायरेक्टर	एस-27 : 118500-214100	1	१. Director
2	सिनि.रिसोर्सेस सायंटीस्ट	एस-25 : 78800-209200	3	२. Sr. Resources Scientist
3	रिसोर्सेस सायंटीस्ट	एस-24 : 71100-211900	7	३. Resources Scientist
4	असोसिएट सायंटीस्ट	एस-20 : 56100-177500	16	४. Associate Scientist
5	अकाऊंट्स ऑफिसर	एस-16 : 44900-142400	1	५. Administrative Officer
6	अकाऊंट्स ऑफिसर	एस-15 : 41800-132300	1	६. Accounts Officer
7	एक्झिक्युटिव्ह असिस्टंट	एस-15 : 41800-132300	2	७. Executive Assistant
8	डॉक्युमेंटेशन ऑफीसर	एस-15 : 41800-132300	1	८. Documentation Officer
9	सायंटीफिक असोसिएट	एस-14 : 38600-122800	8	९. Scientific Associate
10	अकाऊंटंट	एस-14 : 38600-122800	1	१०. Accountant
11	टेक्निशियन	एस-10 : 29200-92300	1	११.Technician
12	टेक्निकल असिस्टंट	एस-10 : 29200-92300	3	१२.Tech. Assistant
13	लायब्ररी असिस्टंट	एस-10 : 29200-92300	1	१३.Library Assistant
14	अँडमिनिस्ट्रेटीव्ह ऐड	एस-6 : 19900-63200	5	१४. Administrative Aid
15	ड्रायव्हर	एस-6 : 19900-63200	3	१५. Driver
16	ऑफिस एड / टेक्निकल एड	एस-1 : 15000-47600	5	१६. Office / Technical Aid

तक्ता ४ चालू TABL IV Contd

१) शासन निर्णय, नि.वि.आकृति-२०११/प्र.क्र.५/मग्रारो-३, दिनांक ३१.०५.२०११ अन्वये सुधारीत आकृतिबंधानुसार विभागीय, जिल्हा,जिल्हापरिषद व तालुका स्तरावरील अस्थायी पदांची माहिती.

२) शासन निर्णय, नि.वि.आकृति-२०१०/प्र.क्र.७३/मग्रारो-३, दिनांक १५.०९.२०११ अन्वये नवनिर्मित मगांराग्रारोहयो- महाराष्ट्र आयुक्तालयातील अस्थायी पदांची माहिती.

३) शासन निर्णय, नि.वि.आस्थाप-२०१३/प्र.क्र.३/मग्रारो-३, दिनांक २४.०५.२०१३ अन्वये काही पदे निरसित करुन काही पदे नव्याने निर्माण करण्यात आलेल्या मगांराग्रारोहयो- महाराष्ट्र आयुक्तालय, विभागीय, जिल्हा स्तरावरील अस्थायी पदांची माहिती.

४) शासन निर्णय, नि.वि. इपीडी-२०१४/प्र.क्र.२०४/का-१४२१, दिनांक २ जुलै,२०१४ मगांराग्रारोहयो- महाराष्ट्र आयुक्तालयातील अस्थायी पदांची माहिती.

५) शासन निर्णय, नि.वि. आस्थाप-२०१४/प्र.क्र.१६८/मग्रारो-३, दिनांक १३.११.२०१४ अन्वये नवनिर्मित पालघर जिल्हयातील जिल्हा परिषद कार्यालयासाठी निर्माण करण्यात आलेल्या अस्थायी पदांची माहिती

६) शासन निर्णय , नि.वि. आस्थाप-२०१४/प्र.क्र.१७२/मग्रारो-३, दिनांक ०६.०७.२०१५ अन्वये नवनिर्मित पालघर जिल्हयातील जिल्हाधिकारी कार्यालयातील मगांराग्रारोहयो कक्षासाठी निर्माण करण्यात आलेल्या अस्थायी पदांची माहिती

रोजगार हमी योजनेअंतर्गत असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांविषयक गोषवारा :

Personel Summary of Staff under Employment Gurarantee Scheme:

अ.क्र. s.no	**पदनाम**	**सुधारीत वेतनश्रेणी Revised Scale**	**पदसंख्या No of Post २०२१-२२**	**Designation**
अ	**राजपत्रित (वर्ग १ व २)**			**Gazetted (Class I & II)**
१	आयुक्त (मगांराग्रारोहयो-महा)	११८५००-२१४१०० (S-२७)	१	Commissioner (MGNREGS -Maha)
२	उपायुक्त (रोहयो)	११८५००-२१४१०० (S-२७)	६	Deputy Commissioner (EGS)
३	सह आयुक्त (अधि.अभि)	७८८००-२०९२०० (S-२५)	१	Superintent Engineer
४	कार्यकारी अभियंता	६७७००-२०८७०० (S-२३)	६	Executive Engineer
५	अधिक्षक कृषि अधिकारी	६७७००-२०८७०० (S-२३)	७	Superintent Agg. off

६	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी म.वि.से.(गट-अ)	५६१००-१७७५०० (S-२०)	७	Deputy chief Executive Officer
७	उप जिल्हाधिकारी	५६१००-१७७५०० (S-२०)	३५	Deputy Collector
८	उप अभियंता	५६१००-१७७५०० (S-२०)	३३	Deputy Engineer
९	सहाय्यक संचालक (लेखा)	५६१००-१७७५०० (S-२०)	१	Assistant Director (Acco.)
१०	कृषि अधिकारी वर्ग-२	४४९००-१४२४०० (S-१६)	३४	Agricultural Officer – G-२
११	गट विकास अधिकारी	४१८००-१३२३०० (S-१५)	३४	Block Development Officer
१२	संशोधन अधिकारी (सां.)	४१८००-१३२३०० (S-१५)	१	Research Officer
१३	लेखाधिकारी	४४९००-१४२४०० (S-१६)	७	Account Officer
१४	नायब तहसिलदार	३८६००-१२२८०० (S-१४)	४०	Naib Tahsildar
१५	सहाय्यक लेखाधिकारी	४१८००-१३२३०० (S-१५)	७५	Assistant Account Officer
एकूण अ (वर्ग १ व २)			**२८८**	**Total A (Class I &II)**
ब	**अराजपत्रित (वर्ग-३)**			**A.Non- Gazetted (Class III)**
१	विस्तार अधिकारी	३५४००-११२४०० (S-१३)	१	Extension Officer
२	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	४१८००-१३२३०० (S-१५)	१	Stenographer (H.G.)
३	लघुलेखक (निम्न श्रेणी)	३८६००-१२२८०० (S-१४)	१३	Stenographer (L.G.)
४	कनिष्ठ अभियंता/शाखा अभियंता/सहा.अभियंता	४१८००-१३२३०० (S-१५)	४०	Junior / Section Engineer
५	कनिष्ठ अभियंता	३८६००-१२२८०० (S-१४)	१	Junior Engineer
६	संशोधन सहाय्यक	३८६००-१२२८०० (S-१४)	१	Research Assistant
७	अव्वल कारकून	२९२००-९२३०० (S-१०)	४१५	Avval Karkoon

८	वरीष्ठ सहाय्यक	२९२००-९२३०० (S-१०)	३४	Sr. Assistant
९	कृषि सहाय्यक	२५५००-८११०० (S-८)	१	Agricultural Assistant
१०	लिपिक-टंकलेखक	१९९००-६३२०० (S-६)	८३	Clerk-Typist
११	डाटा एंट्री ऑपरेटर	२१७००-६९१०० (S-७)	२	Data Entry Operator
१२	लेखा लिपिक	१९९००-६३२०० (S-६)	६	Account Clerk
१३	लघुटंकलेखक	२५५००-८११०० (S-८)	४५	Stnographer
१४	वाहन चालक	१९९००-६३२०० (S-६)	५१	Driver
एकूण ब (वर्ग३)			**६९४**	**Total B (Class III)**
क	**वर्ग ४**			**Class IV**
	शिपाई	१५०००-४७६०० (S-१)	९१	Peon
एकूण (अ+ब+क)			**१०७३**	

तक्ता ४- समाप्त					
TABLE IV- End					
विकास मंडळाच्या कामकाजाच्या संदर्भात असलेल्या कर्मचाऱ्यांचा गोषवारा					
अ.क्र.	**पदनाम**	**वेतन श्रेणी Scale of Pay**	**पदसंख्या No. Of Posts**		**Designation**
			२०२०--२१	**२०२१-२२**	
(अ) मंडळाच्या अध्यक्षांकरिता					**A. For Chairman of Board**
१	अराजपत्रित वर्ग २				१. Non Gazetted (Class II)
	स्वीय सहायक	S-१५: (४१८००-१३२३००)	३	३	Personal Assistant
		एकूण १ (वर्ग २)	***३***	***३***	***....Total १ (Class II)***
२	अराजपत्रित वर्ग ३				२. Non Gazetted (Class III)
	लिपिक टंकलेखक	S६: (१९९००-६३२००)	३	३	Clerk Typist
	वाहनचालक	S६: (१९९००-६३२००)	३	३	Driver
		एकूण २ (वर्ग ३)	***६***	***६***	***Total २ (Class III)***
३	अराजपत्रित वर्ग ४				३. Non Gazetted (Class IV)
	शिपाई / संदेशवाहक	S-१(१५०००-४७६००)	३	३	Peon / Messenger
		एकूण ३ (वर्ग ४)	***३***	***३***	***Total ३ (Class IV)***
(ब) मंडळाच्या कार्यालयाकरिता					**B. For Board's Office**

१	राजपत्रित वर्ग १ व २				१. Gazetted (Class I & II)
	सदस्य सचिव (भा.प्र.से)	संवर्ग पद	३	३	Member Secretary (I.A.S)
	सहसंचालक	S-२३(६७७००-२०८७००)	३	३	Joint Director
	प्रशासकीय नि संशोधन अधिकारी	S-१५(४१८००-१३२३००)	३	३	Administrative cum Research Officer
	सहायक लेखाधिकारी	S-१५(४१८००-१३२३००)	३	३	Assistant Accounts Officer
		एकूण १ (वर्ग १ व २)	***१२***	***१२***	***...Total १ (Class I & II)***
२	अराजपत्रित वर्ग २				२. Non Gazetted (Class II)
	लघुलेखक उच्चश्रेणी	S-१५(४१८००-१३२३००)	३	३	Stenographer Higher Grade
	संशोधन सहायक	S-१४(३८६००-१२२८००)	६	६	Research Assistant
		एकूण २ (वर्ग २)	***९***	***९***	***....Total २ (Class II)***
३	अराजपत्रित वर्ग ३				३. Non Gazetted (Class III)
	अव्वल कारकून	S-८(२५५००-८११००)	३	३	Head Clerk
	लिपिक टंकलेखक	S६: (१९९००-६३२००)	३	३	Clerk Typist
	वाहनचालक	S६: (१९९००-६३२००)	६	६	Driver
		एकूण ३ (वर्ग ३)	***१२***	***१२***	***....Total ३ (Class III)***
४	अराजपत्रित वर्ग ४				४. Non Gazetted (Class IV)
	शिपाई	S-१(१५०००-१४६००)	६	६	Peon
		एकूण ४ (वर्ग ४)	***६***	***६***	***....Total ४ (Class IV)***

(क) नियोजन विभागातील स्वतंत्र कक्ष					**C. Separate Section in Planning Dept.**
१	राजपत्रित वर्ग १ व २				१. Gazetted (Class I & II)
	उप सचिव	S-२५: (७८८००-२०९२००)	१	१	Deputy Secretary
	कक्ष अधिकारी	S-१७: (४७६००-१५११००)	१	१	Section Officer
	संशोधन अधिकारी	S-१५(४१८००-१३२३००)	२	२	Research Officer
		एकूण १ (वर्ग १ व २)	***४***	***४***	***...Total १ (Class I & II)***
२	अराजपत्रित वर्ग २				२. Non Gazetted (Class II)
	सहायक कक्ष अधिकारी	S-१४(३८६००-१२२८००)	१	१	Assistant Section Officer
		एकूण २ (वर्ग २)	***१***	***१***	***...Total २ (Class II)***
३	अराजपत्रित वर्ग ३				३. Non Gazetted (Class III)
	लिपिक टंकलेखक	S६: (१९९००-६३२००)	१	१	Clerk Typist
		एकूण ३ (वर्ग ३)	***१***	***१***	***...Total ३ (Class III)***
		एकूण पदे (अ + ब + क)	**५७**	**५७**	**Grand Total (A + B + C)**

अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२२ मधील सुस्पष्ट अर्थसहाय्य

(रुपये हजारांत)

अनुक्रमांक	प्रधान/गौण/उपशीर्ष	योजनेचे नाव	अर्थसंकल्पीय अंदाज		ठळक वैशिष्टे
	(अर्थसंकल्पीय अंदाज भाग दोन मधील पृष्ठ क्रमांक)		कार्यक्रम खर्च	अनिवार्य खर्च	
	(१)	(२)	(३)	४	५
मागणी क्रमांक ओ-०३					
१	२५०५, ग्रामीण रोजगार ६०, इतर कार्यक्रम (०१)रोजगार हमी योजना (०२)रोजगार हमी योजनेंतर्गत बेरोजगार भत्यांचे प्रदान (०२)(०१)बेरोजगार भत्ता (०२)(०२)वैद्यकीय उपचार इत्यादींसाठी प्रदान	रोजगार हमी योजना योजनेखाली बेराजगार भत्ता व सानुग्रह अनुदान		१ ३००	रोजगार हमी योजनेच्या कायद्यातील तरतुदीनुसार कामाची मागणी करणा-या मजुरांना काम न दिल्यास बेरोजगार भत्ता देय आहे. तसेच रोजगार हमी योजनेच्या कामावरील मजुरास कामावर असताना अपघात झाल्यास अथवा मृत्यू आल्यास सानुग्रह अनुदान देण्याची तरतूद कायद्यात करण्यात आली आहे.
			एकूण	३०१	

अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२२ मधील (सुस्पष्ट अर्थसहाय्य आणि सहाय्यक अनुदानाव्यतिरिक्त) अप्रकट अर्थसहाय्याचा तपशील

(रुपये लाखात)

अनुक्रमांक	प्रधान/गौण/उपशीर्ष	योजनेचे नाव	परिणामावरील अभिप्राय	अर्थसंकल्पीय अंदाज	
	(अर्थसंकल्पीय अंदाज भाग दोन मधील पृष्ठ क्रमांक)			कार्यक्रम खर्च	अनिवार्य खर्च
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
मागणी क्रमांक ओ-०३					
१	२५०५, ग्रामीण रोजगार ६०, इतर कार्यक्रम ००१, रोजगार हमी योजना पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना राज्य योजनांतर्गत योजना (०१)रोजगार हमी योजना (०१)(०२)जवाहर विहीर कार्यक्रम (०१)(०३)फलोत्पादन कार्यक्रम	(अ)खाजगी जमिनीवर जवाहर विहिरी खोदणे (ब)रोजगार हमी योजने अंतर्गत फलोत्पादन विकास योजना	*(अ) सन २०१६-१७ मध्ये जवाहर विहिरीवर अपेक्षीत खर्च (ब)सन २०१४-१५ पर्यंत लागवडीखालील क्षेत्र १८.४६ लाख हेक्टर असून सन २०१५-१६ मध्ये ७,००० हेक्टर क्षेत्रामध्ये तसेच सन २०१६-१७ मध्ये ५१४४ हेक्टर क्षेत्रामध्ये फलोत्पादन विकास योजना राबविण्याचा कार्यक्रम घेण्यात आलेला आहे.	४००० २०००	
			एकूण	६०००	

***टीप** :- रोहयो अंतर्गत '३१ सहायक अनुदाने (वेतनेतर)' या उद्दिष्टाकरिता करण्यात येणाऱ्या एकत्रित तरतुदीतून वरील खर्च भागविण्यात येतो. तसेच प्रत्यक्ष खर्च वर्ष अखेरीस रोजगार हमी निधीकडे महालेखापाल मुंबई यांचेकडून अंतिमत: वर्ग करण्यात येतो.

****